З ЕТНОГРАФІЧНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ
У ЧОРНОБИЛЬСЬКУ ЗОНУ ТА ПРИЛЕГЛІ РАЙОНИ,
організованих Міністерством надзвичайних ситуацій України
у 1996 – 1998 рр.

Вже багато років Мінчорнобиль спільно з Інститутом народознавства НАН України і науковцями Києва та Львова проводять експедиції по Поліссю з метою вивчення матеріальної та духовної культури районів, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

З 1994 року експедиція працювала в Чорнобильському, Іванківському, Поліському районах Київської обл. та в Овруцькому, Народицькому і Малинському, вибірково Коростенському районах Житомирської обл. У 1997 році експедиція обстежувала Олевський, крайній північно-західний район Житомирського Полісся, який межує з Рівненщиною. У 1998 році дослідження провадилися в Іванківському, Вишгородському та Поліському районах Київської обл.

Творчий колектив експедиції складався з науковців Інституту народознавства НАН України, Львівського університету ім.Івана Франка, Музею етнографії та художніх промислів, Музею народної архітектури та побуту (м. Львів), Національної музичної академії ім. Миколи Лисенка, Музею Івана Гончара та Музею народної архітектури та побуту України (м. Київ). Її учасниками були: Людмила Булгакова, Надія Боренько, Галина Виноградська, Володимир Галайчук, Микола Гладкий, Остап Гладкий, Євген Єфремов, Раїса Захарчук-Чугай, Ярослав Кінчеряк, Корнелій Кутельмах, Олександр Мархель, Володимир Малинич, Олеся Мандебура, Михайло Матійчук, Ірина Несен, Роман Радович, Ігор Садовий, Микола Семиног, Наталя Сербіна, Іван Сидорук, Роман Сілецький, Маргарита Скаженик, Ярослав Тарас, Ольга Чекалова, Андрій Шкарбан. Очолював експедицію кандидат історичних наук, зав. відділом Інституту народознавства НАН України Михайло Глушко. Головний координатор – працівник Мінчорнобиля Ростислав Омеляшко.

Експедиція працювала у двох напрямках. Одна група науковців займалася вивченням матеріальної та духовної культури поліщуків. Перед іншою, до якої належав і автор цих рядків, стояло завдання збирати етнографічні експонати для майбутнього музею Мінчорнобиля.

Учасники експедиції у м.Малин. Верхній ряд: водій Василь Романів, етнограф Ірина Несен, кандидат філологічних наук Василь Сокіл, кандидат історичних наук Роман Сілецький, доктор мистецтвознавства Раїса Захарчук-Чугай, етнограф Людмила Булгакова. Нижній ряд: мистецтвознавець Михайло Матійчук, архітектор Роман Радович. Липень-серпень 1996 р.

001

Учасники експедиції Ірина Клименко та Василь Сокіл. Липень-серпень 1996 р.

002

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Чудин. Учасниця експедиції Раїса Захарчук-Чугай записує інформацію від старожила села. 23.08.1996 р.

003

\Матеріали експедиції у повному обсязі зберігаються у фондах Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф МНС України. До цієї публікації увійшла лише їх частина, збережена в науковому архіві Українського центру народної культури "Музей Івана Гончара". Зібрані пам'ятки пройшли дозиметричний допуск, були описані і також зберігаються в фондах.

Не претендуючи на системне вивчення етнопроцесів, автор свідомо обмежився викладом матеріалів на основі фіксування окремих фактів та вражень від роботи в експедиції. Тому тут поданий лише перелік, опис та видовий ряд найхарактерніших традиційних знахідок, найцікавіших зразків народної культури поліщуків – предмети побуту, народна архітектура, краєвиди сіл та їх околиці. Для уніфікування записів різного часу населені пункти подаються не в порядку обстеження, а за алфавітом.

В основу роботи покладені польові спостереження і записи автора, де вказані ті райони і населені пункти, які досліджувалися групою, що відповідала за збір етнографічних експонатів.

Обстежені експедицією села – відселені, частково відселені й невідселені:

Київська обл.: Вишгородський р-н – Богдани, Любимівка, Сичівка, Федорівка; **Іванківський р-**н – Глібівка, Кухарі, Леонівка, Орани, Пироговичі, Підгайне, Тетерівське, Феневичі, Шпилі; **Поліський р-н** – Грезля, Діброва, Денисовичі, Мартиновичі, Новий Мир, Рудня Грезлянська, Тараси; **Чорнобильський р-н** – Городище, Дитятки, Залісся, Луб'янка, Новошепеличі, Опачичі, Оташів, Розсоха, Плютовище, Черевач.

Житомирська обл.: Коростенський р-н – Обіходи і Сарновичі; **Малинський р-н** – Бродник, Зелений Гай, Недашки, Рудня Калинівка, Старі Вороб'ї; **Народицький р-н** – Базар, Буда-Голубієвичі, Васьківці, Великі Кліщі, Великі Міньки, Ганівка, Голубієвичі, Гута Ксаверівська, Гуто-Мар'ятин, Журавлинка (Хвалибог), Заводне, Звіздаль, Калинівка, Карпилівка, Колосівка, Лозниця, Любарка, Малинка, Малі Кліщі, Малі Міньки, Межиліска, Осешня, Осика, Поліське, Роги, Розсохівське (хутір Потоцький), Рудня Базарська, Слобода, Сухарівка, Хрипля, Шешелівка; **Олевський р-н** – Білокоровичі, Джерело, Діброва, Жовтневе, Жубровичі, Журжевичі, Замисловичі, Зубковичі, Кам'янка, Кишин, хутір Ковель, Копище, Корощине, Лопатичі, Майдан, Обище, Озеряни, Перга, Радовель, Рудня, Рудня Озерянська, Рудня Перганська, Рудня Радовельська, Рудня Хочинська, Стовпинка, Сущани, Тепениця, Хочине, Юрове. **Радомишльський р-н** – Велика Рача, Потіївка, Чудин.

Рівненська обл.: Рокитнівський р-н – Борове, Сновидовичі.

Подаємо фото та польові записи, зроблені у тих селах, де було зафіксовано цікаву інформацію чи традиційні побутові речі.

КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

Села Іванківського та Вишгородського районів не підпали свого часу під виселення після Чорнобильської катастрофи, і там живуть люди.

Вишгородський р-н

З експонатів, які сьогодні можна назвати унікальними, у селі **Богдани** виявлена *колешня* – верстат для виготовлення (гнуття) дерев'яних ободів до коліс, які ставили потім без залізних обручів на вози. Колешня зберігається на подвір'ї Савенка Петра Пилиповича 1925 р.н.

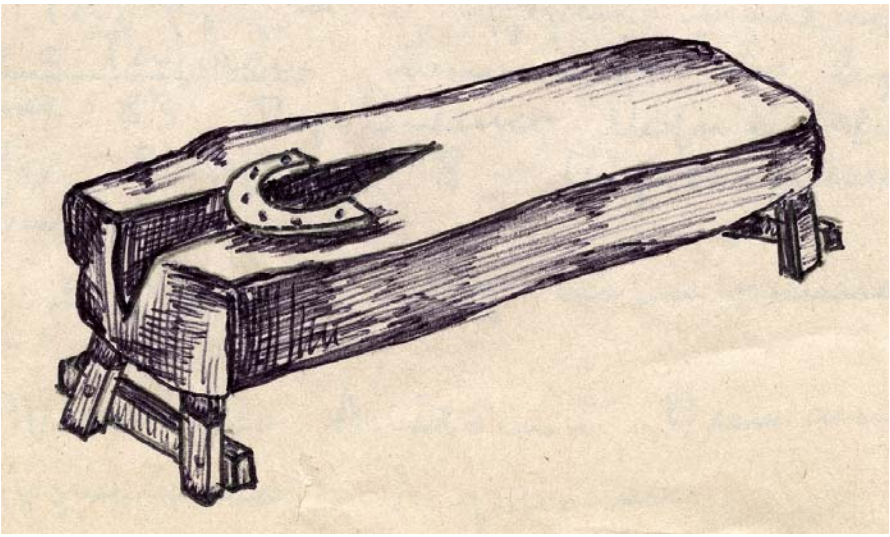

Київська обл., Вишгородський р-н, с.Богдани. *Колешня* – верстат для виготовлення (гнуття) дерев'яних ободів до коліс. Серпень 1998 р. Малюнок М. Матійчука

004

У селі **Любимівка** мешкає Адаменко Лукаш Йосипович 1914 р.н.; плете постоли з липової кори, з лози і дуба. Він розповів, як з дуба виготовляється лико. Розколюється на поздовжні частини молодий дубок, тоді розпарюється, після чого можна дерти лико.

Місцеві назви заготовок і лика: *гайтинка* – назва деревини (заготовки), з якої робили *дяжки* – лико для плетення постолів. З молодого дубка могло бути 3 – 4 гайтинки.

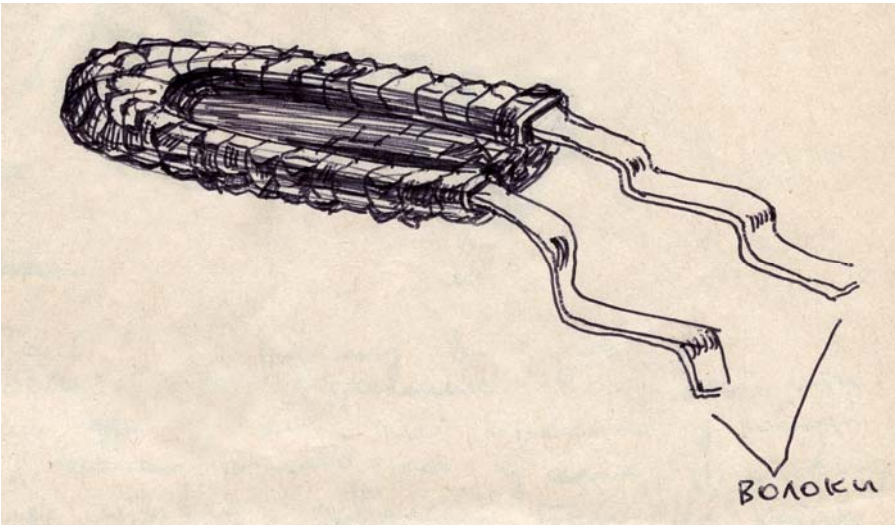

Київська обл., Вишгородський р-н, с.Любимівка. Постол з волоками. Серпень 1998 р. Малюнок М. Матійчука

005

Іванківський р-н

Велике село **Кухарі** розташоване на лівому березі річки Тетерів. Засноване у XVII столітті. Мешканка села Бондар Ольга Павлівна 1935 р.н. вишиває на мішковині вовняними нитками квітчасті килими розміром 2 х 3 м. Жук Марія Андріївна 1927 р.н. подарувала вишиті рушники власної роботи і велике фото 1941 р., де вона з сестрою і батьками у традиційному вбранні. З села привезено рушники, рядна, ткацьке начиння, кераміку. Зафіксовані на фотоплівку архітектурні об'єкти, обійстя мешканців. У дворі Ганни Лопушенко 2 фото: хлопчик 14 років клепає косу; А.Шкарбан показує хлопчикові, як клепати косу.

Київська обл., Іванківський р-н, с.Кухарі.
Вишитий килим роботи Ольги Іванівни Бондар 1935 р.н., авторка стоїть поруч. 17.08.1996 р.

006

Київська обл., Іванківський р-н, с.Кухарі. Мешканка села Марія Андріївна Жук 1927 р.н. з своїм собакою-мисливцем Кравчуком на власному обійсті. 17.08.1996 р.

007

Київська обл., Іванківський р-н, с.Кухарі. У дворі Ганни Лопушенко одинадцятирічний хлопчик клепає косу. 17.08.1996 р.

008

Київська обл., Іванківський р-н, с.Кухарі. У дворі Ганни Лопушенко Андрій Шкарбан, член експедиції, показує, як треба клепати косу. 17.08.1996 р.

009

У селі **Леонівка** вчитель географії, пенсіонер Грищенко Андрій Йосипович повів історію про своє село і церкву в ньому. Перша письмова згадка про село – 1654 рік. У 1960-х роках під час проведення за селом меліоративних робіт було виявлене городище з капищем (зараз закопане). На початку 1980-х років за вказівкою другого секретаря РК КПУ Гончарук Галини Йосипівни у селі зруйнували дерев'яну церкву. З того дерева збудували дві хати у сусідньому селі Сукачі (зараз у цих хатах ніхто не живе). Церковні книги й ікони забрав священик, який мешкав у цьому ж селі у хаті покійного Василенка Василя Пилиповича. Хата знаходиться на виїзді з села; зараз там живе баба Антоська, яка про ікони розказати нічого не змогла.

У селі проживав нині вже покійний Федоренко Михайло Миколайович 1948 р.н. місцевий художник-примітивіст. Його роботи зберігаються у замкненій хаті його батьків, які теж давно померли. У хаті Грищенка Андрія Йосиповича є кілька робіт М.Федоренка. Це народний живопис на полотні, на побутову тематику, а також копії Пимоненка, Васнецова.

У селі **Підгайному** знайшли для Музею Івана Гончара дві картинки на склі: "Два котики" (КН-8240) і "Букет квітів" (КН-8241). Подарувала їх Козлова Олена Іванівна

1921 р.н. Ці картинки були куплені, зі слів господині, її мамою Юрченко Марією Климівною на Сінному базарі м. Києва десь перед самою війною.

Київська обл., Іванківський р-н, с.Підгайне. Серпень 1996 р. Народна картинка “Два котики”, автор невідомий. І пол. ХХ ст. Збірка УЦНК "Музей Івана Гончара", КН-8240

010

Київська обл., Іванківський р-н, с.Підгайне. Серпень 1996 р.
Народна картинка “Букет квітів”, автор невідомий. І пол. ХХ ст.
Збірка УЦНК "Музей Івана Гончара", КН-8241

011

Село **Тетерівське**. Малюк Ольга Павлівна 1922 р.н. в своєму господарстві має у прекрасному стані ніжну́ ступу.

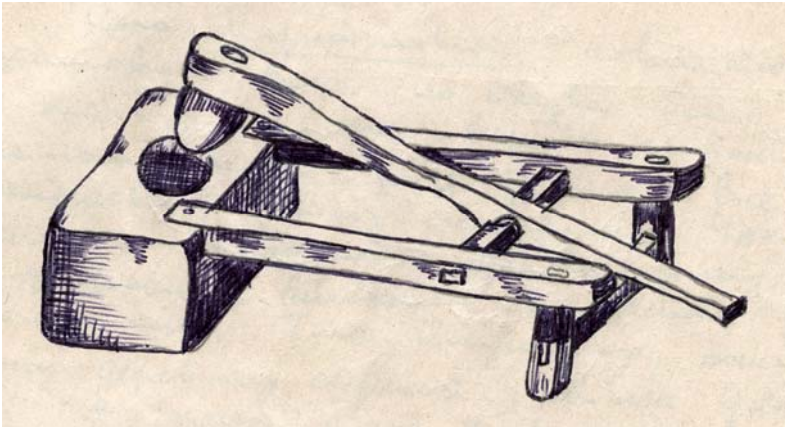

Київська обл., Іванківський р-н, с.Тетерівське.
Ніжна ступа в господарстві Малюк Ольги Павлівни 1922 р.н. Серпень 1998 р.
Малюнок М. Матійчука

012

Поліський р-н

Села Поліського району входять до зони обов'язкового відселення. Всі експонати, привезені з цих сіл, бралися у хатах-пустках і пізніше відповідно проходили дозиметричний контроль. Багато хат у селах зруйновані, розібрана покрівля, завалені стелі. На хатах ростуть дерева. Картина жахлива, і, хоч бачена нами не вперше (а бувало ще й гірше), сприймається дуже боляче. В селах Поліського р-ну, які ми обстежували, де-не-де живуть люди.

В селі **Грезля** під помешканням три садиби: Приходько Анатолій Олександрович 1947 р.н. з дружиною і донькою; Постолюк Оксана з сином і невісткою; Охрименко Катерина Петрівна 1936 р.н. (сама).

У селі **Діброва** на вул. Дуброва, 31 мешкає одна сім'я Ющенко Марії Мойсеївни 1913 р.н. Вона тримає худобу, обробляє землю. В хліві живе трирічна лісова козуля, приручена ще маленькою.

В одній з хат-пусток знайдена картинка на склі "Дівчина з квітами" (КН-8242). Слід зазначити, що подібні картини широко побутували по всій Україні десь до кінця 1960-х років, і були витіснені з побуту друкованою фабричною продукцією.

Київська обл., Поліський р-н, с.Діброва. Серпень 1998 р.
Народна картинка “Дівчинка з квітами”, автор невідомий. Сер. XX ст.
Збірка УЦНК "Музей Івана Гончара", КН-8242

013

Село **Денисовичі** – це останнє з повністю виселених сіл Поліського р-ну, які належало за планом нам обстежити. Ми вирушили в дорогу вантажівкою. Їхати було неблизько – в один бік понад 100 км. Єдина дорога до села – через українську митницю в селі Вільча, білоруську територію, далі біля 20 км темним лісом до виїзду на українську територію – і ми в Денисовичах. Нас супроводжував озброєний міліціонер. Його найняв наш куратор з МНС Р.Омеляшко, щоб "захистити" нас (з його

слів) від диких кабанів і озброєних "бомжів", що проживають у цьому селі. Ми спустилися з вантажної машини, і наш куратор чомусь весело, а міліціонер – з пересторогою повідомили, що на дорозі є свіжі сліди кабана і велосипедного колеса – вночі пройшов дощ, і відбитки було добре видно. Тобто, "бомжі" і звірі є.

Ми не перший рік торуємо дороги, витоптуємо в ріст людини бур'яни, збиваємо сітки павутиння сіл-пусток і не раз усе це бачили. Але й гадки не мали, що вони аж такі небезпечні.

Під час обстеження села і колишніх помешкань поліщуків бачили витолочену буйну рослинність під яблунями, що свідчило про наявність тут диких тварин; навіть зустріли того ж "бомжа", який залишив сліди, на велосипеді – у шкарпетках, але без взуття. Він поводив себе мирно, навіть привітно, і поспілкувавшись з нами, поїхав своєю дорогою.

Що ж до етнографії, то тут звичайна картина, яка притаманна всім виселеним селам. Експонатів мало, а якщо і зустрічаються, то або зогнилі, або побиті шашелем.

У кінці дня вся "група №2" у складі водія вантажівки, Ростислава Омеляшка, Володимира Малинича, Миколи Оцуна, Івана Сидорука, Миколи Семинога і автора цих рядків рушила до Іванкова на нашу базу – опрацьовувати зібраний польовий матеріал. На зворотньому шляху ми мали неприємну зустріч з білоруськими прикордонниками, які звинуватили нас у порушенні державного кордону, але невдовзі порозумілися і з миром роз'їхалися в різні боки.

Село **Мартиновичі** повністю виселене. Розташоване воно по обидва боки траси. На під'їзді до села вириті глибокі рови, які зробили неможливим заїзд до села. Все це ускладнювало роботу експедиції, учасникам якої доводилося долати значну відстань, аби доправити виявлені експонати до автомашини. Так, наприклад, велику й важку дерев'яну скриню з віком довелося нести на руках понад 3 км.

У селі **Новий Мир** мешкає тільки Янковський Володимир Людвігович 1934 р.н. з дружиною. Він подарував для чорнобильського музею дерев'яну столюгу і величезну бочку-сипанку висотою під 2 м.

У селі **Рудня-Грезлянська** ніхто не живе.

В селі **Тараси** мешкають Лук'яненко Марія Сергіївна 1924 р.н. – по вул. Шевченка, 83, і Порфіренко Ольга Федорівна – по вул. Ватутіна, 8.

<u>Чорнобильський р-н</u>

Від аварії на АЕС Чорнобильський район постраждав найбільше. Увесь він підлягав обов'язковому виселенню, і практично всі його мешканці були вивезені до інших областей України.

Старше покоління важко переживало переселення у чужі місця, і з часом поодинокі люди різними шляхами нелегально почали повертатися додому. Їх влада називала "самоселами", на що вони дуже ображалися. Під час дослідження Чорнобильського району в окремих селах зустрічалися люди, які осіли у своїх домівках. Вони обробляють землю, садять городину, на обійстях тримають худобу, свині, птицю. Люди дуже привітні, доброзичливі, гостинні; при зустрічі з нами вони обов'язково запрошували нас і намагалися почастувати.

Пам'яток матеріальної культури на території Чорнобильського району збереглося небагато. А якщо і траплялися експонати, варті уваги, то зазвичай були "забруднені", і, як говорили учасники нашої експедиції, "фонили". Такі речі обов'язково фіксувалися – проводились замальовки, фотографування, робилися креслення.

В поле нашого зору часто потрапляли сліди мародерства. Нерідко в хатах-пустках були вибиті вікна, зламані двері. У сінях траплялися приставлені драбини, по яких мародери залазили на горище.

Люди, коли покидали свої оселі, мали надію, що колись повернуться. Вони обов'язково залишали у хатах лави, столи, канапи, ікони, живописні картини, ткані та вишиті вироби. В господарських спорудах зустрічаються бочки, бодні, ярма і багато інших побутових речей.

Городище. У цьому селі був знайдений цікавий експонат – ярмо для одного вола, яке має назву "бовкун".

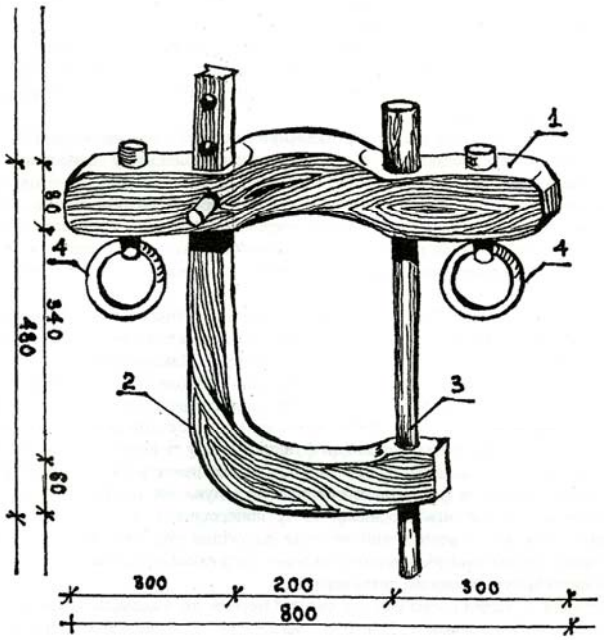

Київська обл., Чорнобильський р-н, с.Городище. 1997 р. Бовкун – ярмо для одного вола. (1) – чашка; (2) – гирлига, або кульбака; (3) – сноза, або заноза; (4) – кільця для голобель. Чашка та гирлига виготовлені з осики, сноза – з ліщини. 1997 р. Малюнок М. Матійчука

014

Новошепеличі. Прикладом того, як окремі мешканці намагалися залишитись у своїх оселях, є сім'я Ображеїв із села Новошепеличі.

Новошепеличі знаходяться поруч із атомною станцією. Цікава історія пов'язана з перебуванням на забрудненій території Сави Ображея і його дружини. У перші роки після масового відселення місцева влада робила все, щоб на забрудненій території не залишались мешкати люди. Регулярно проводилися міліцейські рейди по виявленню так званих "самоселів" і їх евакуації. Сава Ображей розповідав, як вони з дружиною, почувши гул двигуна авто, покидали своє помешкання і переховувалися у плавнях Прип'яті. Наскільки нам відомо, це була єдина сім'я, яка ні на один день не покинула своє село.

Київська обл., Чорнобильський р-н, с.Новошепеличі. Господар Сава Ображей з дружиною – єдині мешканці села. 1997 р.

015

Київська обл., Чорнобильський р-н, с.Новошепеличі.
На садибі Сави Ображея: глечики. 1997 р.

016

Київська обл., Чорнобильський р-н, с.Новошепеличі. На садибі Сави Ображея: глечики. 1997 р.

017

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

Коростенський р-н

У селі **Обіходи** проживає 127 родин, з них 18 – з дітьми. Половина села виселена – переважно у Вінницьку область.

Село давнє, засноване у 1672 році. Має чотири великі вулиці. Колись тут був розвинений гутний промисел. Була церква, яку зруйнували перед війною. У 1950-х роках відкрили нову церкву, під яку пристосували дерев'яну зрубну хату.

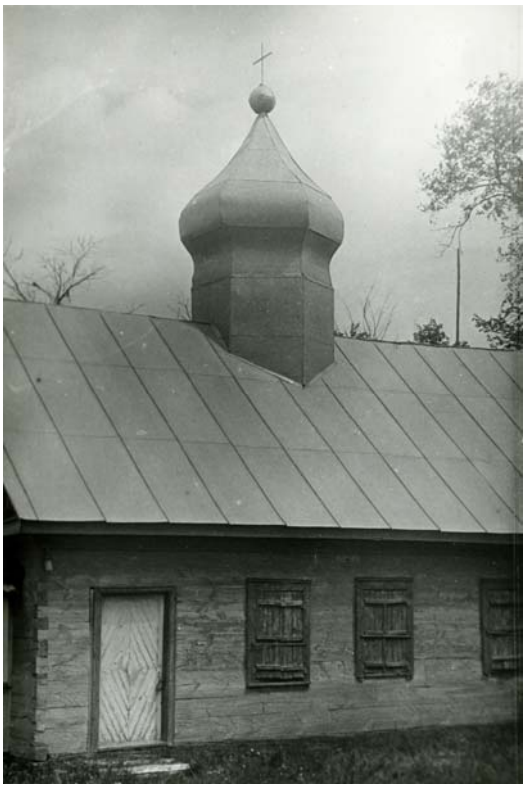

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Обіходи. Діюча церква у селі. 16.07.1996 р.

018

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Обіходи. Діюча церква у селі. 16.07.1996 р.

019

Церква на честь Св.Параскеви П'ятниці. У ній збереглися такі ікони: "Богородиця Почаївська"; Чудотворна ікона Пресвятої Богородиці Києво-Братського монастиря; "Святий Миколай". Всі три ікони професійного письма з гравірованим тлом і позолотою. Датування – XVIII(?) ст.

Ікони народного письма: "Богородиця" – храмова ікона; "Богородиця" – хатня ікона.

Виявлені і перевезені: кераміка, ткацький верстат, бодня, коробка з соснового лика, колиска, рушники, барильце.

Зафіксовані на фотоплівку колоди-вулеї, архітектура та мешканці села.

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Обіходи. Вулик-колода на садибі Кондратюка Валерія Володимировича. 16.07.1996 р.

020

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Обіходи. Вулик-колода під вишнями біля хати Оріщенка Василя Петровича. 16.07.1996 р.

021

Радіаційний фон: мінімальний – 00,12 мр (біля сільської ради), максимальний – 00,25 мр (біля церкви).

Зі слів Тищенка Миколи Федоровича, церковного старости:

> *"Село напрочуд у радіаційному плані чисте! Бувший голова колгоспу, щоб створити картину забрудненості, їздив у села, які підлягали виселенню, – Розсохівське й Ганівку Народицького району – брав землю, молоко і відправляв на аналіз як із села Обіходи. Таким чином добився, щоб село занесли у список тих, які підлягають відселенню. Люди дуже на нього нарікають і пов'язують його смерть (1945 р.н., помер навесні 1996 р.) як розплату за нечесний, брудний поступок".*

Село **Сарновичі** велике, має кілька вулиць. У селі є церква, побудована після війни.

Федося Омелянівна Лопатюк 1928 р.н. подарувала три рушники. Один з них – красивий, довгий, у білі й червоні смуги – ткала її баба, коли ще була дівчиною, а виходила вона заміж до 1917 року. Рушник дуже гарно зберігся і має цілком експозиційний вигляд; йому близько ста років.

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Покуть у хаті Федосі Омелянівни Лопатюк, сестри І.Й.Шушпака. 25.08.1996 р.

022

Іван Йосипович Шушпак 1932 р.н. – бондар, столяр, плете кошики з коріння сосни. Розказує, що соснове коріння для кошіля беруть з піщаного ґрунту навесні і влітку; наприкінці серпня воно вже не годиться, бо стає крихким. Подарував кошик власної роботи, бондарський інструмент – зачиртач. Зафотографовано, як І.Й. готує на столюзі клепку до бочівки у своїй майстерні; січе у рашці (цеберці) гарбуз для свиней. Відзнято його бондарський і столярний інструменти, інтер'єр його хати – покуть з іконою на дереві "Христос Спаситель" і піч з "балєчкою" (жердкою).

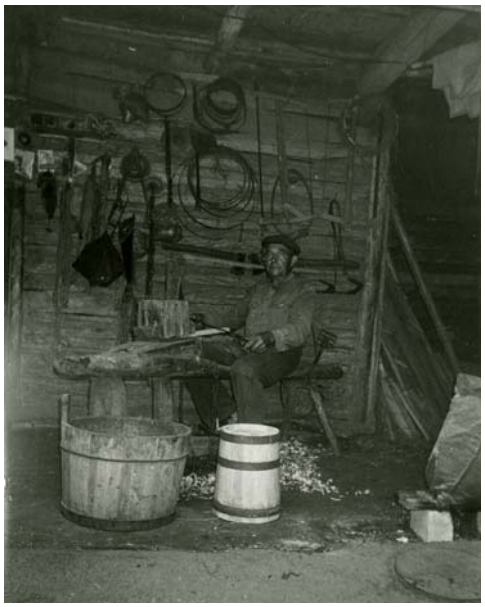

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. У майстерні бондаря Івана Йосиповича Шушпака. І.Й.Шушпак готує клепку до бочівки. 25.08.1996 р.

023

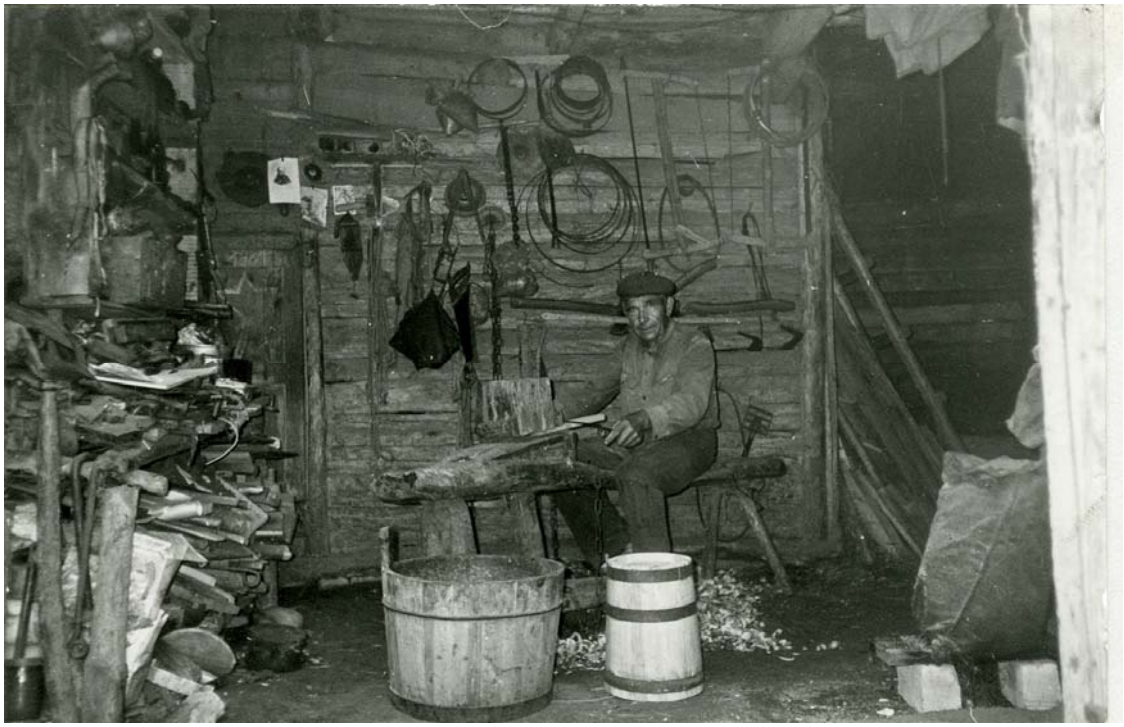

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. У майстерні бондаря Івана Йосиповича Шушпака. І.Й.Шушпак готує клепку до бочівки. 25.08.1996 р.

024

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Бондарський інструмент І.Й.Шушпака. 25.08.1996 р.

025

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Покуть. Ікона на дереві "Христос Пантократор" у хаті І.Й.Шушпака. 25.08.1996 р.

026

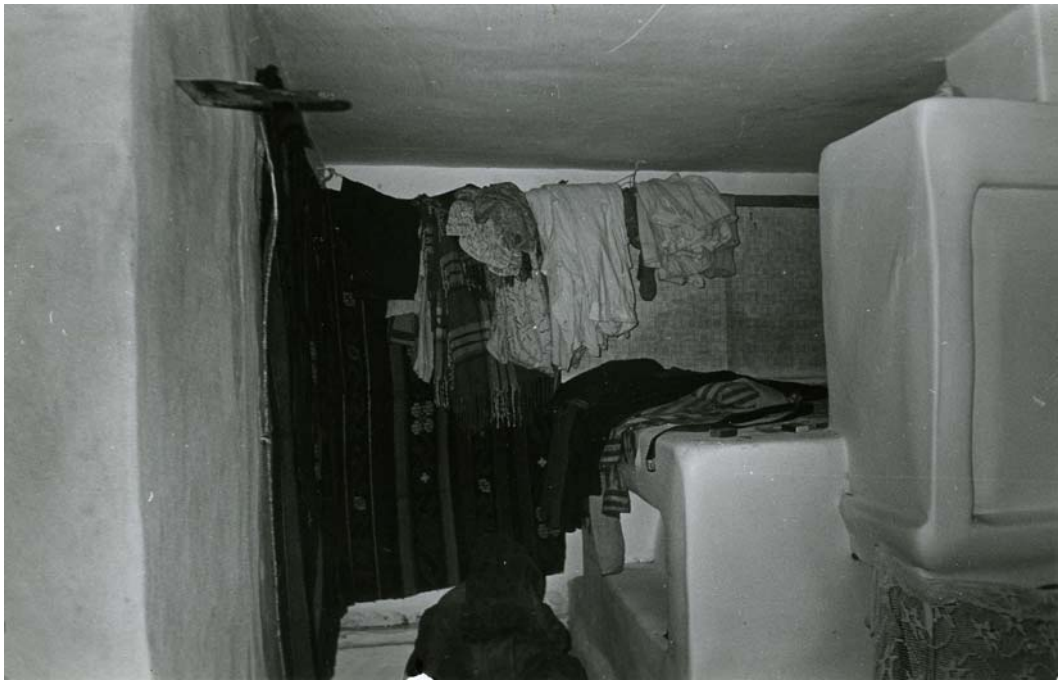

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Фрагмент інтер'єру хати І.Й.Шушпака – піч з "балєчкою" (жердкою). 25.08.1996 р.

027

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Фрагмент інтер'єру хати І.Й.Шушпака – піч з "балєчкою" (жердкою). 25.08.1996 р.

028

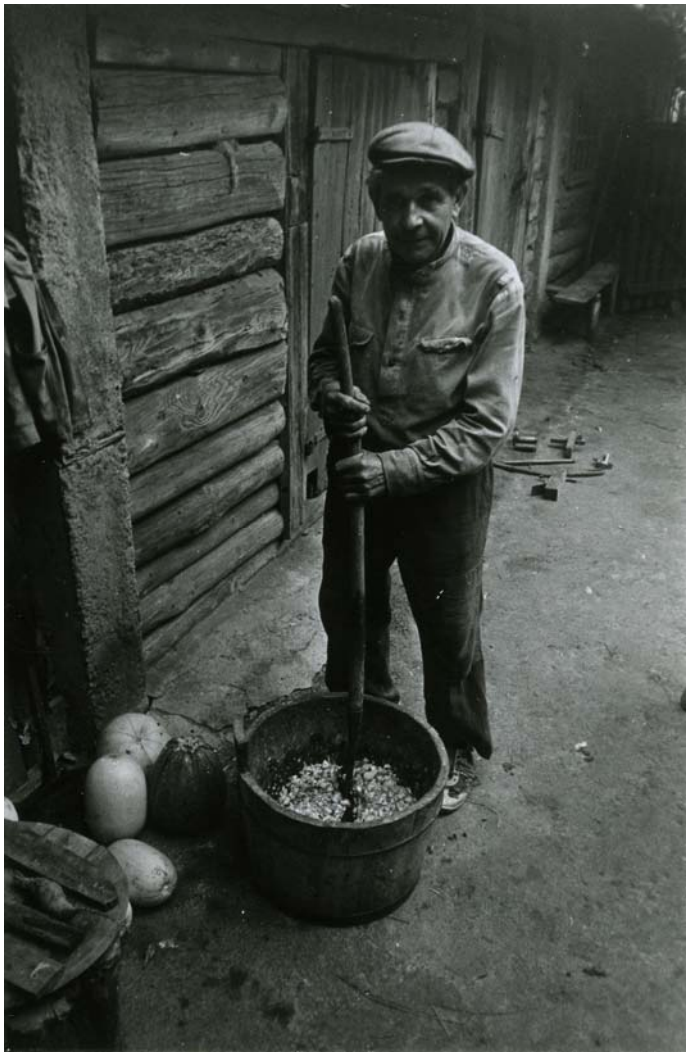

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі.
Іван Йосипович Шушпак січе гарбуз для худоби. 25.08.1996 р.

029

Доманчук Анатолій Олексійович 1962 р.н. – пасічник на всю округу; запрошували його в Київ до Інституту бджільництва для обміну досвідом. Тримає величезну пасіку – як сучасних вуликах, так і у бортях. Під час оглядин пасіки ми пересвідчилися, що у присутності господаря бджоли не кусають сторонніх людей, але варто тільки йому відлучитися – і бджоли стають агресивними. Проблем з кліщем він не має – бореться з ним природними методами: кладе у вулик багульник і чебрець, а аїром підкурює їх. Цікаво, що у природі існує така трава (назвати її пасічник відмовився, мотивуючи це тим, що недобрі люди можуть скористатися), після підкурювання якою бджоли стають небезпечними, дуже агресивними, а найстрашніше – смертельно отруйними. На Поліссі траплялися випадки, коли приходили ведмеді і руйнували пасіку, а інколи й люди – з надією поживитися медом; тоді господар підкурював цією травою бджіл і таким чином нацьковував їх на недруга. Після таких бджолиних укусів траплялися смертельні випадки.

"Лазиво" – підйомний пристрій для борті – у селі називають "воротом".

А.О. подарував "нанизку" для кріплення вощини у вулику-борті. Зафотографовано: господаря біля вулика Левицького; вулик Данна-Блатта; борті у дворі; маленький вулик "ноуклеус" для виведення маток; маленький вулик "ноуклеус" з великими рамами; борті при дорозі біля хати А.О.

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Бджоляр Анатолій Олексійович Доманчук біля Ноуклеуса – вулика для виведення маток. 25.08.1996 р.

030

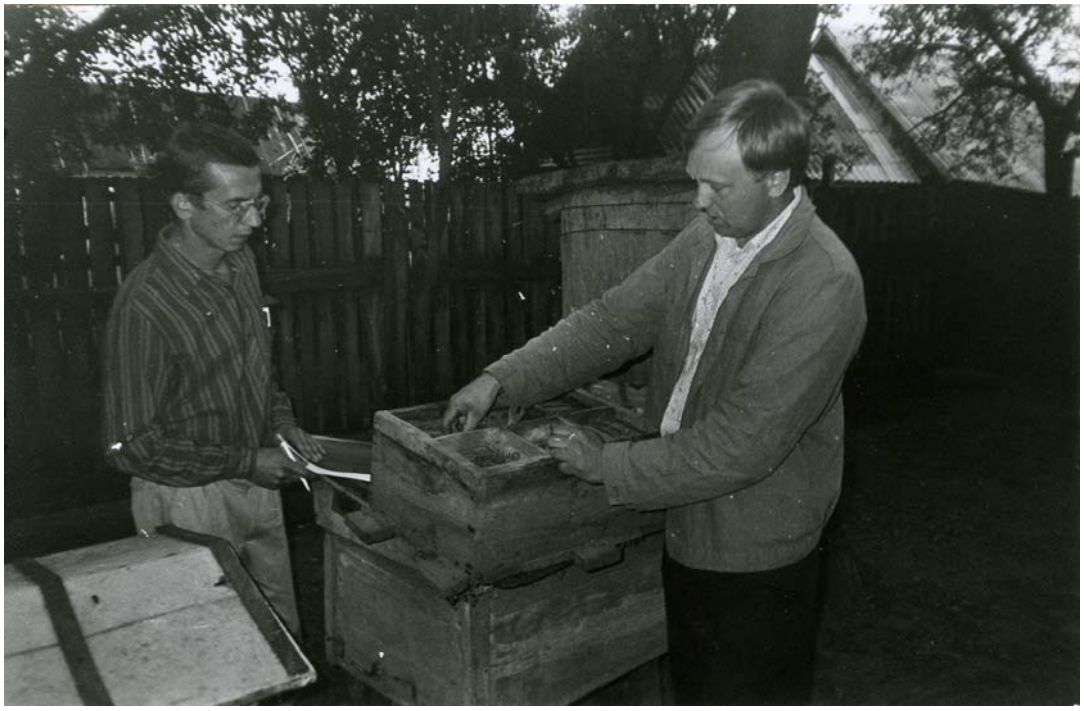

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Анатолій Доманчук пояснює учаснику експедиції Володимиру Малиничу принцип роботи вулика-маточника. 25.08.1996 р.

031

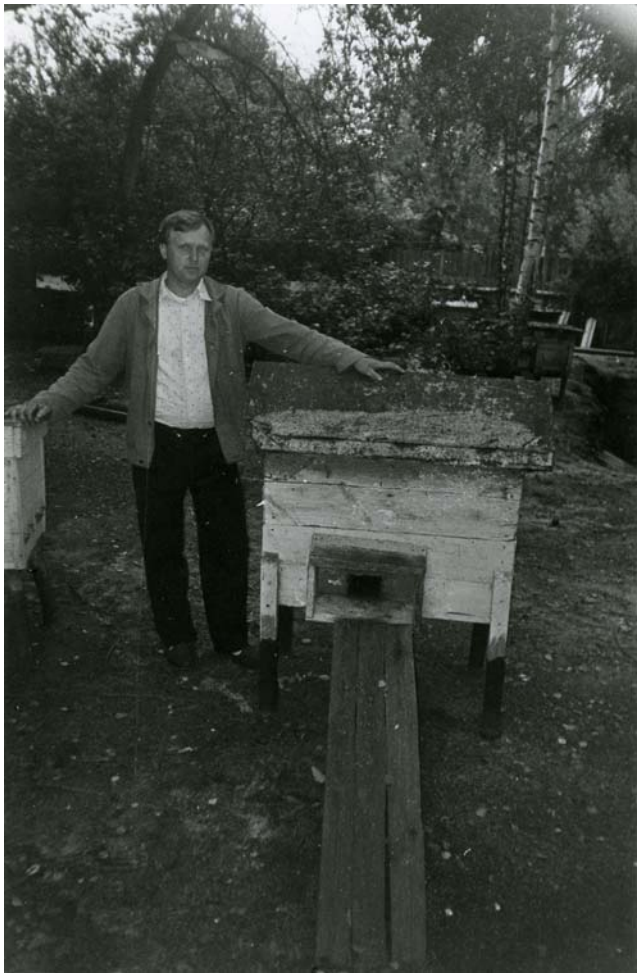

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі.
Анатолій Доманчук на своїй пасіці. Вулик Левицького. 25.08.1996 р.

032

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі.
Анатолій Доманчук на своїй пасіці. Вулик Данна-Блатта. 25.08.1996 р.

033

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Пасіка на садибі Анатолія Доманчука.
25.08.1996 р.

034

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Діюча пасіка на садибі Анатолія Доманчука. 25.08.1996 р.

035

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Діюча пасіка на садибі Анатолія Доманчука. 25.08.1996 р.

036

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Діюча пасіка на садибі Анатолія Доманчука. 25.08.1996 р.

037

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Діюча пасіка на садибі Анатолія Доманчука. 25.08.1996 р.

038

Житомирська обл., Коростенський р-н, с.Сарновичі. Діюча пасіка на садибі Анатолія Доманчука. 25.08.1996 р.

039

На околиці села, неподалік від сучасного цвинтаря, за словами А.О. у давні часи бул битва з татарами(?), де загинуло багато воїнів. А.О. показав невеличкі кургани-могильники, які періодично по-хуліганському розкопуються шукачами скарбів. Під час розкопок (руйнування) курганів знаходили скелети людей, які мали зріст до двох метрів. Зафіксовано на плівку розриті кургани у сосновому лісі.

Малинський р-н

Відвідали село **Бродник**, де живуть переважно росіяни-старообрядці. Село невеличке, 18 садиб, напрочуд чисте. Ніхто нікуди не виселявся. Біля хати Броніслави Родіонівни (прізвище не назване) 00,12 мр. По всьому селу максимальний показник дозиметра 00,19 мр.

Зафіксовано на фотоплівку панораму села, баню "по-чорному". Виявлено і перевезено ступу, рубель, качалку, кераміку, фаянс – все подаровано нам Б.Р.

Судячи з експонатів і розповіді Б.Р., росіяни-старообрядці користувалися і знаряддями праці, і побутовими речами, притаманними для українців. Надзвичайного чогось, що належало б виключно старообрядцям, виявити не вдалося.

Зелений Гай (**Гойч**). Село має 12 дворів, невідселене. Зі слів Нестеренка Миколи Івановича (79 років) у селі Гойч жив пан, який володів навколишніми селами – Базаром і Руднею-Базарською. Нестеренко М.І. подарував деякий бондарський інструмент. Біля його хати радіаційний фон 00,11 мр.

Біля траси Малин – Народичі між селами Зелений Гай і Бродник зафіксовано гриба-мутанта.

Житомирська обл., Малинський р-н. Гриб-мутант у лісі між селами Зелений Гай і Бродник. 21.07.1996 р.

040

У селі **Недашки** зафіксували на фотоплівку, як працює з жорнами Шпак Любов Іванівна 69-ти років. У Недашківського Іполіта Івановича взяли "хабошу" – рибальське знаряддя, мисник, залишки верстата.

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Недашки. Любов Іванівна Шпак з жорнами. 12.07.1996 р.

041

Село **Рудня-Калинівка** лежить на межі Малинського й Народицького р-нів. 7 садиб покинуто, у 17-ти живуть люди. Обстежено всі пустки, з однієї з них узято ліжко – це був перший експонат експедиції 1996 року. У пустках вибиті вікна, оселилися ластівки. Печі розібрані. Загальний радіоактивний фон коливається від 00,34 до 00,55 мр. Найвищий – біля хати Леха Володимира Івановича 1924 р.н.

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Рудня-Калинівка. Покинута хата. Голова сволока. 11.07.1996 р.

042

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Рудня-Калинівка. Покинута хата. Фрагмент. 11.07.1996 р.

043

Село **Старі Вороб'ї** теж велике, є діюча церква з прекрасним іконостасом. На іконостасі велика ікона "Богородиця Неопалима Купина" XIX ст., розмір без рами 140 х 87 см. Всі ікони у церкві, іконостас і загальний вигляд церкви зафіксовані на фотоплівку. У селі виявлено і перевезено ткацьке знаряддя, рубель, качалку.

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Старі Вороб'ї. Церква. Західний фасад. 20.08.1996 р.

044

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Старі Вороб'ї. Учасник експедиції Ярослав Тарас і церковний староста Василь Йосипович Отрощенко біля церкви. 20.08.1996 р.

045

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Старі Вороб'ї. Ікони в церкві. "Христос Цар Царем"(?). 20.08.1996 р.

046

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Старі Вороб'ї. Ікони в церкві. "Богородиця Неопалима Купина". 20.08.1996 р.

047

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Старі Вороб'ї. Ікони в церкві. "Богородиця Знамення". 20.08.1996 р.

048

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Старі Вороб'ї. Ікони в церкві. "Богородиця з Дитям". 20.08.1996 р.

049

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Старі Вороб'ї. Ікони в церкві. "Архангел Михаїл". 20.08.1996 р.

050

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Старі Вороб'ї. Ікони в церкві. "Богородиця Казанська". 20.08.1996 р.

051

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Старі Вороб'ї. Ікони в церкві. "Христос Пантократор". 20.08.1996 р.

052

Житомирська обл., Малинський р-н, с.Старі Вороб'ї. Ікони в церкві. "Св.Миколай, Богородиця з Дитям, Христос Вседержитель". 20.08.1996 р.

053

Народицький р-н

Селище **Базар** – колишній райцентр. Вважалося єврейським селищем. Після переселення євреїв їх місце займають цигани. Українців проживає дуже мало. Спостерігали цікаву картину: одна машина завантажується – люди виїжджають; а поруч інша розвантажується: хтось заселяється. Етнографічних експонатів, характерних для Полісся, по суті, не виявлено. Лише при допомозі молодого мешканця села Петра Пуховця знайдено й перевезено валізу з лози, частину ткацького верстата, маслобійку, гребені. Радіаційний фон – від 00,58 до 00,73 мр.

Великі Кліщі. Велике село, у якому проживає тільки самотня жінка Аврамчук Анастасія Іванівна, яка має чимале господарство. Тримає дві корови, теля, пасіку, город, а також доглядає церкву, яка знаходиться у центрі села. Іконостаса у церкві немає. Залишилося тільки три ікони народного письма – "Богородиця" (дерево, олія), "Христос Вседержитель" (дерево, олія) та "Св.Василій" (полотно, олія) – і розписи на стінах церкви. Бабинець: "Створення світу". Святі – Ольга, Костянтин, Олена, Пафнутій, князь Чернігівський, князь Михаїл Тверський. Центральна нава: в парусах – Євангелісти; в куполі – Христос Пантократор; на стінах – розписи, присвячені Житію Ісуса Христа.

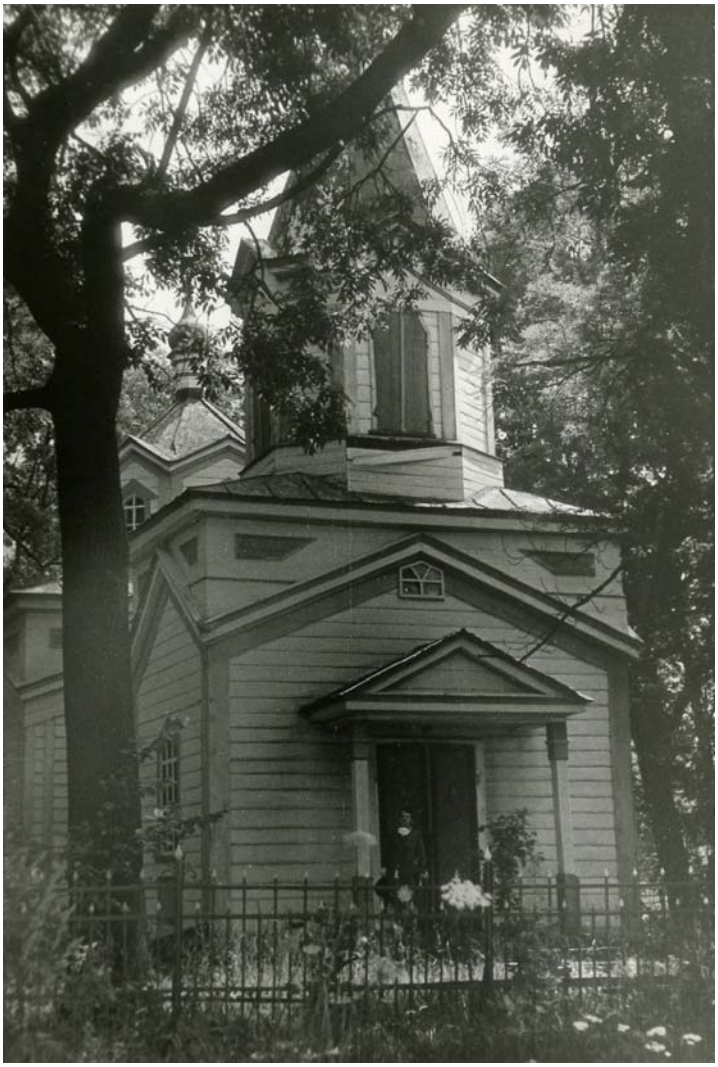

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Кліщі. Церква. Загальний вигляд. 13.07.1996 р.

054

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Кліщі. Церква. Розпис центрального барабана – "Христос Пантократор". 13.07.1996 р.

055

Церква за плануванням дуже близька до церкви у с.Голубієвичі, і датується так само кін. XIX – поч. XX ст. Проведено приблизні обміри церкви, зроблені креслення її плану.

У церкві, з дозволу А.А.І., взято ризу священика, єпітрахіль, дві корогви. На горищі дзвіниці Р.Омеляшко виявив під товстим шаром тирси дві великі ікони (ймовірно, з іконостасу), прибиті до підлоги. Одна з них – "Архангел Михаїл"; сюжет іншої визначити не вдалося.

Зі слів А.А.І., село горіло кілька разів. Зафіксовано на фото згарища, панорами села, цікаві архітектурні та етнографічні експонати. У селі виявлено і перевезено кераміку, знаряддя для виготовлення пряжі, ниток та полотна, пікну діжку.

Радіаційний фон: мінімальний – 00,27 мр (у кінці села біля дороги); 02,07 мр – біля церкви; максимальний – 02,67 мр (біля крайньої хати на трасі Малин – Народичі).

Виявлено і перевезено запасні частини до верстата, різні ткацькі знаряддя, кераміку. Зазнято на фотоплівку кілька архітектурних об'єктів.

...Виїхали ще раз до Аврамчук Анастасії Іванівни за обіцяним ткацьким верстатом. А.А.І. подарувала верстат за невеликий відробіток: довелося авторові разом з водієм автомашини під дощем зрізати на дрова два сухих горіхи, що росли на покинутій сусідній садибі. Верстат масивний, повністю укомплектований, з консольним верхом; після незначної реставрації зможе прикрасити будь-яку експозицію.

Зафотографовано вулицю з хатами-пустками.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Кліщі. Фрагмент хати з виступаючим сволоком. Липень 1996 р.

056

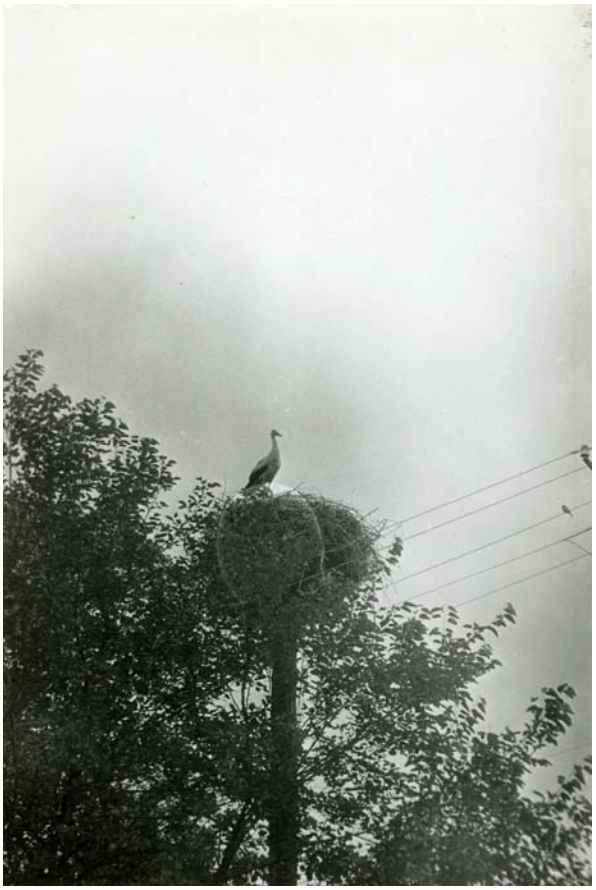

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Кліщі. Бусли. Липень 1996 р.

057

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Кліщі. Бусли. Липень 1996 р.

058

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Кліщі. Згарища. Липень 1996 р.

059

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Кліщі. Згарища. Липень 1996 р.

060

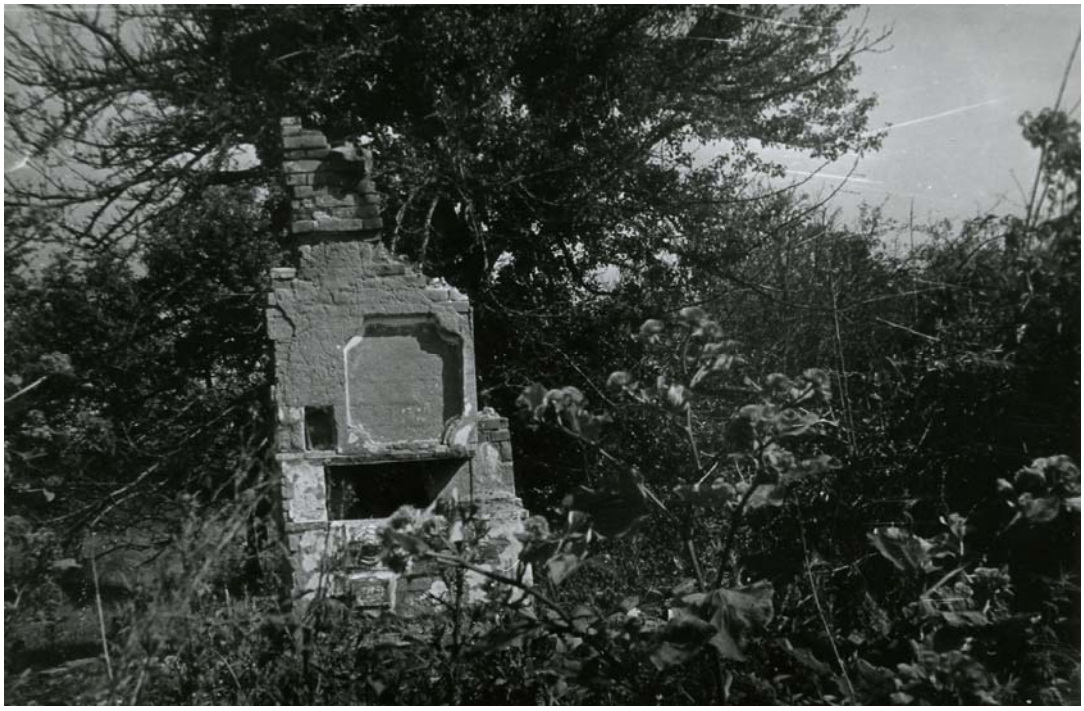

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Кліщі. Згарища. Липень 1996 р.

061

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Кліщі. Кераміка з хат-пусток. Липень 1996 р.

062

Великі Міньки. У селі було 70 садиб. На час роботи експедиції проживають у 18 дворах. Обстежили більшу частину дворів. Зафіксовані на фотоплівку рибальські знаряддя праці, діжку для маринування грибів, у прекрасному стані "виїздку" (парадну) коробку-ящик для воза у дворі Тимошенка Василя Васильовича 1949 р.н., який розповів, що люди переселилися у села Малинівку і Морозівку Брусилівського р-ну.

Радіаційний фон: мінімальний – 00,27 мр (біля хати Т.В.В.); максимальний – 01,14 (біля хати-пустки навпроти хати Т.В.В.).

На подвір'ї Тимошенко Анастасії Борисівни зафотографовано картинку на канві, яку господиня назвала "Гуцулка Ксеня", і взято лаву. Виявлено і перевезено "спуст" – інструмент для виготовлення дранки з сосни і осики, кераміку, олійницю, кадуб, гребені; дві ікони з зображеннями Христа Вседержителя, велику бочку, колоду-вулик, тканий "рябчун", рушники. Зафіксовано на фотоплівку краєвиди села, архітектуру.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Міньки. На подвір'ї Тимошенка Василя Васильовича: "колиска" – рибальське знаряддя. 17.07.1996 р.

063

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Міньки. На подвір'ї Тимошенка Василя Васильовича: ящик для виїзного воза. 17.07.1996 р.

064

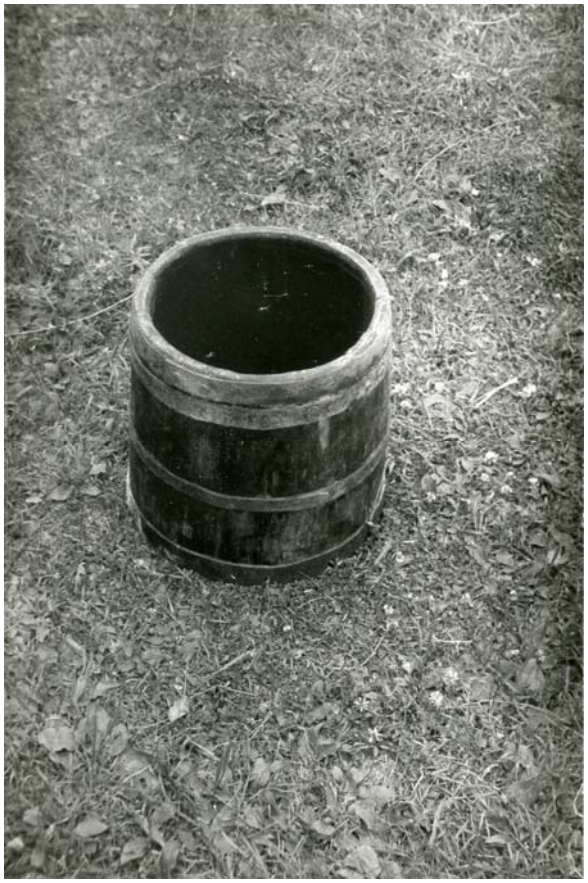

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Міньки. На подвір'ї Тимошенка Василя Васильовича: діжка для маринування грибів. 17.07.1996 р.

065

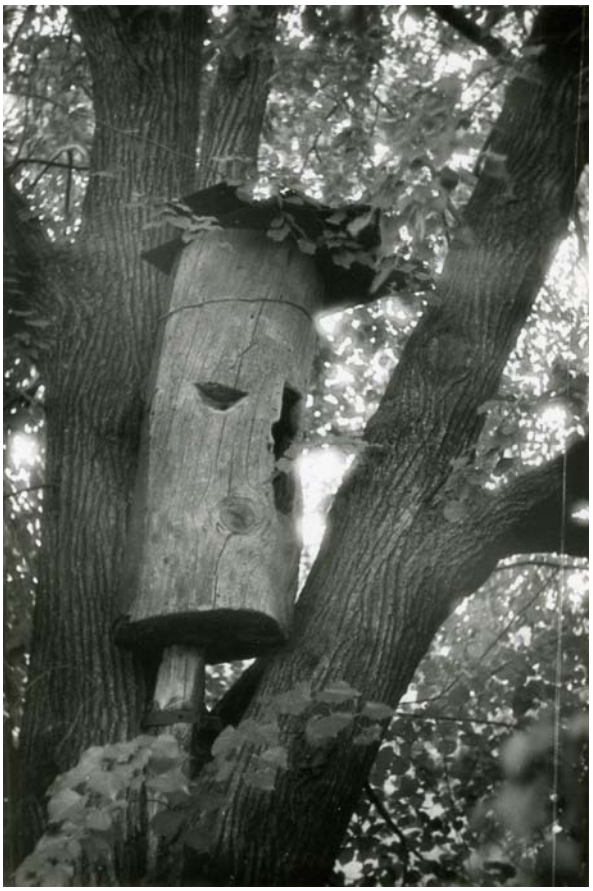

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Міньки. Вулик-колода на дереві. Липень 1996 р.

066

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Міньки. Хата-пустка з слідами мародерства. Липень 1996 р.

067

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Міньки. Хата-пустка з слідами мародерства. Липень 1996 р.

068

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Великі Міньки.
Учасники експедиції – Ігор Садовий, Микола Семиног, Михайло Матійчук, Микола Гладкий, Роман Сілецький, Ростислав Омеляшко та Василь Сокіл – завантажують вулик-колоду.
24.08.1996 р.
069

Ганівка. У селі було 70 дворів. Нині проживають у 20 дворах. У селі багато покинутих колод-вулеїв. Зафіксовано на фотоплівку два горизонтальні колоди-вулеї на ніжках, з дашком; вулики прямокутної форми, рійницю на дереві, великий солом'яник; сволоки на хаті; краєвиди села.

Виявлено і перевезено рублі, колиску, хлібну лопату, дерев'яний замок, ткацькі знаряддя. Радіаційний фон – від 00,78 (на вигоні у центрі села) до 01,41 мр (біля хати-пустки з солом'яником). У селі зафіксовано розмальовану прядку, але господар віддати її до музею не погодився.

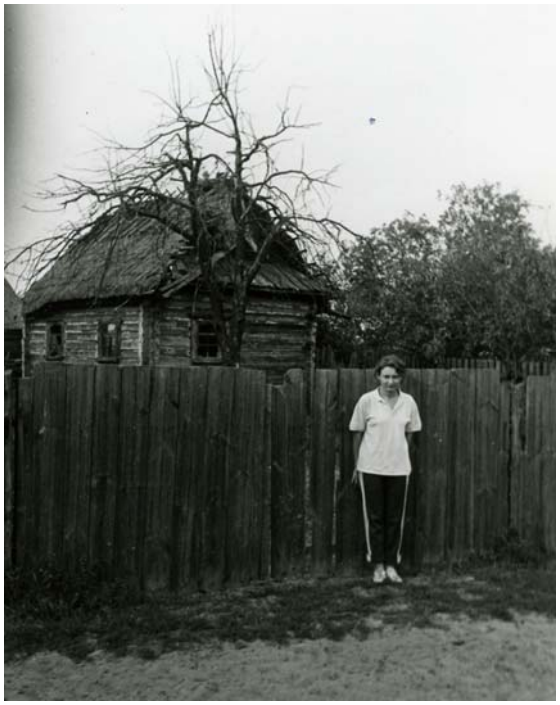

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Ганівка. Учасниця експедиції Олеся Мандебура біля покинутої хати. 22.07.1996 р.

070

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Ганівка. В'їзд у село. 22.07.1996 р.

071

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Ганівка.
Покинута хата з горизонтальним вуликом-колодою. 22.07.1996 р.

072

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Ганівка. Горизонтальний вулик-колода. 22.07.1996 р.

073

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Ганівка. Вулик-рійник. 22.07.1996 р.

074

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Ганівка. Покинута садиба серед полину з буслами. 22.07.1996 р.

075

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Ганівка. Фрагмент покинутої хати з виступаючим фігурним сволоком. 22.07.1996 р.

076

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Ганівка. Фрагмент покинутої хати з виступаючим фігурним сволоком. 22.07.1996 р.

077

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Ганівка. Солом'яник. 22.07.1996 р.

078

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Ганівка. Солом'яник. 22.07.1996 р.

079

У лісі між селами Ганівка й Розсохівське сфотографовано каплицю і цвинтар.

Житомирська обл., Народицький р-н. Каплиця і цвинтар у лісі між селами Ганівка і Розсохівське. Члени експедиції. На першому плані – керівник експедиції, кандидат історичних наук Михайло Глушко. Липень-серпень 1996 р.

080

Житомирська обл., Народицький р-н. Каплиця і цвинтар у лісі між селами Ганівка і Розсохівське. Члени експедиції. На першому плані – керівник експедиції, кандидат історичних наук Михайло Глушко. Липень-серпень 1996 р.

081

Житомирська обл., Народицький р-н. Інтер'єр каплиці на цвинтарі у лісі між селами Ганівка і Розсохівське. Липень-серпень 1996 р.

082

Голубієвичі. При в'їзді до села міліцейський кордон. У селі було 144 садиби. На час роботи експедиції заселено 15 садиб, у яких проживає 32 особи. При в'їзді в село знаходиться Покровська (?) церква кін. XIX – поч. XX ст. Церква була зачинена. Чоловік, який доглядав за нею, – Дмитренко Степан Маркіянович – переселився у с.Биків Брусилівського р-ну і забрав з собою ключі. Довідатись напевне про те, чи є у церкві іконостас, не вдалося. Єдине, що про неї пам'ятають старожили Дмитренко Марія Павлівна (70 років) та Присяжнюк Олександр Андрійович (70 років), це що церква горіла, але не за їх пам'яті.

Зібрано і перевезено з села бочівки, гребені, мотовило, ціп, коворотки (прядки). Радіаційний фон: мінімальний (біля хати по вул.Леніна, 53) – 00,17 мр; максимальний (біля церкви) – 02,25 мр.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Голубієвичі. Церква кін. XIX ст. 12.07.1996 р.

083

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Голубієвичі.
Показник дозиметра біля церкви. 12.07.1996 р.

084

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Голубієвичі. Бусли. 12.07.1996 р.

085

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Голубієвичі. Бусли. 12.07.1996 р.

086

Гута-Ксаверівська. У селі був склозавод, яким володів пан Олексій, була церква, але донині не збереглася. Зафіксовано на фотоплівку ряд експонатів, панорами села. Виявлено і перевезено кадуби, кадубець і ночви, кераміку, коробку з дуба, скляну мухоловку, вишиті рушники на домашньому полотні. Радіаційний фон – від 00,37 до 00,69 мр.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Гута-Ксаверівська. Покинута хата з гніздом буслів. 19.07.1996 р.

087

Гуто-Мар'ятин. Чеське поселення. У селі було 65 садиб, половина людей виїхала. При в'їзді до села радіаційний фон становить 00,17 мр.

Журавлинка. Колишня назва села – **Хвалибог**. У селі було 32 садиби, зараз живе одна сім'я: Кошляк Василь Миколайович 1939 р.н., лісник, його дружина Ніна Іванівна 1931 р.н. і їхній син Віктор, 34 роки. У Ніни Іванівни в хаті виявлена фотографія давньої церкви с.Любарка, яку вона згодом погодилася подарувати для музею.

При обстеженні села зафіксовано на фотоплівку архітектурні об'єкти, кузню, краєвиди села. Виявлено і перевезено ковальський міх, знаряддя для ткацтва, рушники, ходун, колесо для воза, заготовки бересту. Радіаційний фон – від 00,42 до 00,58 мр.

...Досліджено повністю все село. Виявлено й перевезено ярмо, дрібне хатнє начиння, ткацькі знаряддя. Сфотографовано сім'ю Ніни Іванівни, інтер'єри кузні та хат з слідами мародерства.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Журавлинка (Хвалибог). На єдиному заселеному подвір'ї господиня – Ніна Іванівна Кошляк з своїм конем Орликом. Липень-серпень 1996 р.

088

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Журавлинка (Хвалибог). Ніна Іванівна Кошляк з зібраними грибами. Липень-серпень 1996 р.

089

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Журавлинка (Хвалибог). Ніна Іванівна Кошляк біля своєї хати. Липень-серпень 1996 р.

090

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Журавлинка (Хвалибог). Учасник експедиції Олександр Мархель біля покинутої кузні. 23.07.1996 р.

091

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Журавлинка (Хвалибог). Інтер'єр кузні. 14.08.1996 р.

092

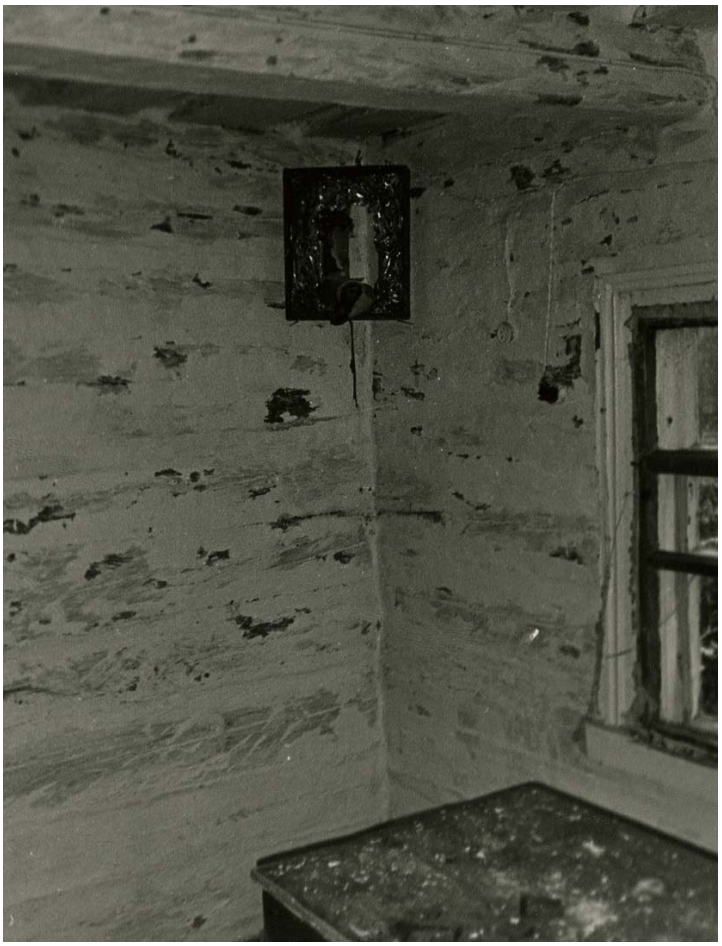

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Журавлинка (Хвалибог). Сліди мародерства у хаті. 14.08.1996 р.

093

Заводне. Село повністю виселене. Було 22 садиби; 6 садиб згоріло; нині немає жодного мешканця. Обстежили все. Зафіксовано на фотоплівку згарища, краєвиди села, архітектуру. Виявлено і перевезено ткацькі верстати, жлукто, рубель, щітка, плетена коробка з лози, глечики. Радіаційний фон – від 00,20 до 00,72 мр.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Заводне. Після пожежі. 19.08.1996 р.

094

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Заводне. Після пожежі. 19.08.1996 р.

095

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Заводне. Після пожежі. 19.08.1996 р.

096

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Заводне. Після пожежі. 19.08.1996 р.

097

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Заводне. Після пожежі. 19.08.1996 р.
098

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Заводне. Після пожежі. 19.08.1996 р.
099

Звіздаль. Виявлено і перевезено ряд експонатів з дерева. У селі проживає 6 сімей. Радіаційний фон – 01,17 мр на пасіці у дворі Коноплія Анатолія Трохимовича; біля хати по вул.Котовського, 80 – 04,52 мр. Зафіксовано на фотоплівку пасіку А.Т. і борті, вулей-ловушка, інтер'єр кузні.

Калинівка. До переселення у селі функціонувало 360 дворів, а зараз зайняті лише 16. Люди у селі живуть компактно на одній вулиці, де найменший радіаційний фон (до 00,25 мр !).

Зі слів мешканки села Заєць Любові Кіндратівни 1917 р.н. ми дізналися, що людей звідси виселили до сіл Привороття, Лисівка, Покришів на Житомирщині та Калинівка на Кіровоградщині. Пересленці з Кіровоградщини розповідають, що вода у них дуже погана – іржава. Цікаво, що переселенців, навіть молоді, багато вмирає на нових місцях, а ті, хто залишився – переважно літні люди – всі живуть. Люди тримають худобу, користуються землею, косять траву, заготовляють сіно, їдять овочі і фрукти, які самі вирощують, вживають гриби і ягоди.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Старожил села Любов Кіндратівна Заєць 1915 р.н. 11.07.1996 р.

100

У селі спостерігаються сліди мародерства, "любителів старовини" та "мисливців за іконами". Вибиті вікна, виставлені двері у хатах, приставлені до стін драбини та різні засоби, при допомозі яких можна потрапити на горище з надією щось знайти. (Це спостерігається і в інших виселених селах, а особливо в тих, де є біля села міліцейська "охорона"). В багатьох хатах села бачили, що шукачі ікон, пересвідчившись, що під шатами на покуті репродукція, а не мальована ікона, нищили фольгові шати і розривали лик святого, зображений на папері.

Варто зауважити, що не лише в Калинівці, але й в інших селах, де більшість мешканців виселено, ті, хто залишився, користуються й сусідніми, покинутими садибами, тримають худобу, вирубують сухі дерева, косять. Трапляються випадки,

коли люди не живуть у своїх хатах, а переселяються у цьому ж селі в кращу хату. Або, як у Калинівці, – всі на одну вулицю.

По селу ходять чутки, що голова Народицької райради п.Зайчук підписав листа, на прохання переселенців, і 30 сімей з Кіровоградщини готові повернутися у своє рідне село.

Калинівку експедиція відвідувала ще двічі у другому етапі. Проведено фотофіксацію цікавих архітектурних об'єктів, замальовано і зафотографовано голову сволока на хаті, віконниці. Зафотографовано місцевих мешканців – Мельника Миколу Олександровича і Кобал Марію Іванівну – під час згрібання сіна на своїй ділянці.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Згрібання сіна. Микола Олександрович Мельник 1933 р.н., Марія Іванівна Кобал 1936 р.н. Липень-серпень 1996 р.

101

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Згрібання сіна. Микола Олександрович Мельник 1933 р.н., Марія Іванівна Кобал 1936 р.н. Липень-серпень 1996 р.

102

Зібрано цілий ряд етнографічних експонатів, серед яких маслобійка, великі кадуби, мисник, прядки, бочівочки, бражник, стіл, кераміка, народна картина й ікона.

...Продовжували досліджувати село. Виявлені й перевезені такі речі: олійниця, ночви, ліжко, заготовки лика, столярний інструмент, великий кадуб, кадубці, кераміка, рублі, ночви, дерев'яне ліжко, ткацьке знаряддя. Зафіксовано на фотоплівку кілька цікавих архітектурних об'єктів, панораму села, садиби і господарства мешканців, сільський цвинтар.

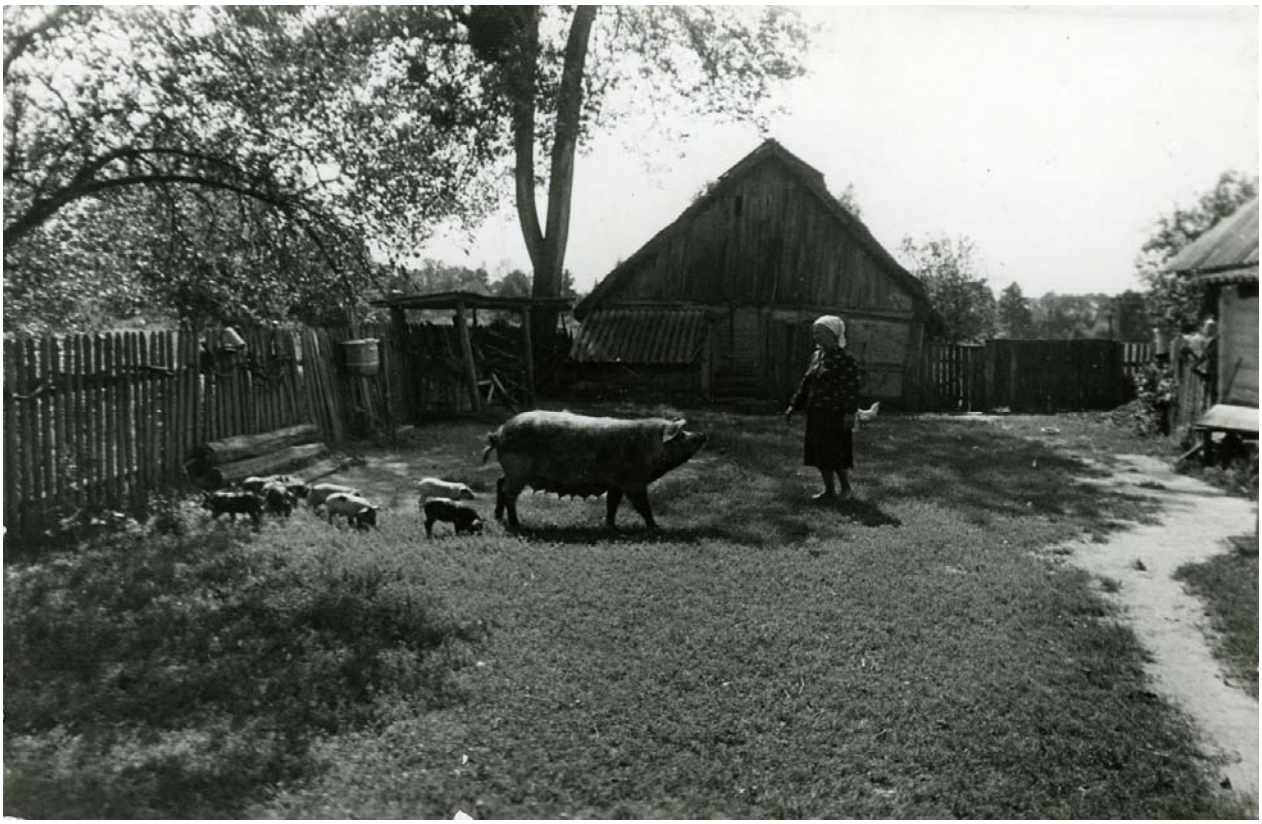

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Марія Макарівна Конопацька 1926 р.н. на своїй садибі. Липень-серпень 1996 р.

103

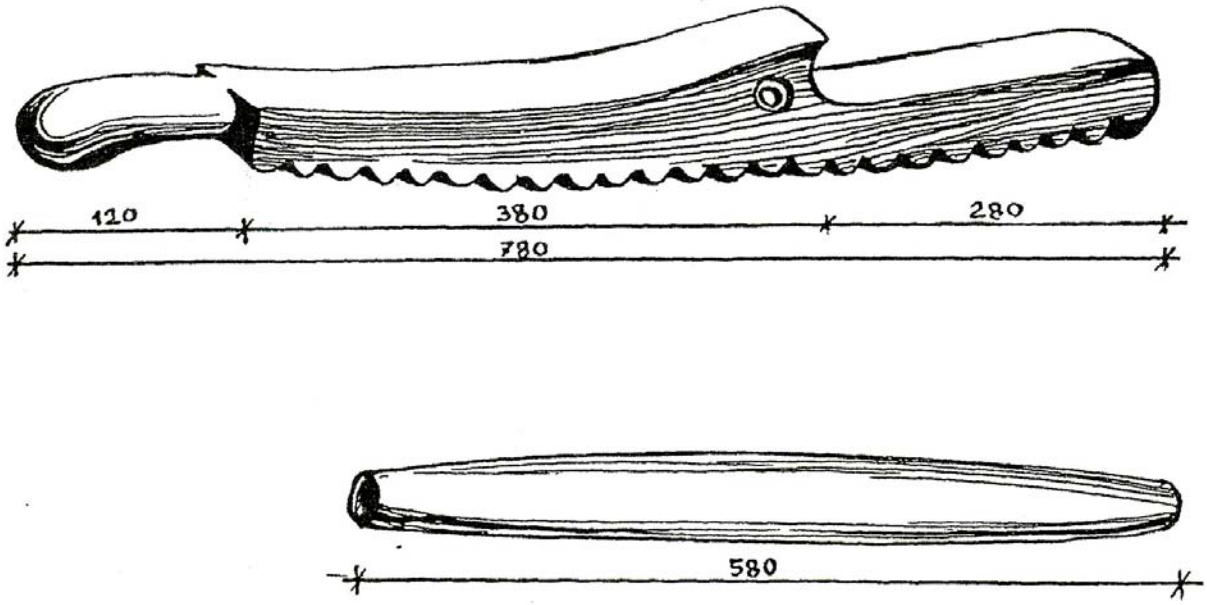

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Липень-серпень 1996 р.
Рубель з качалкою. Малюнок М. Матійчука

104

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Учасник експедиції Олександр Мархель на покинутій садибі. Липень-серпень 1996 р.

105

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Хата, віконниці. Липень-серпень 1996 р.

106

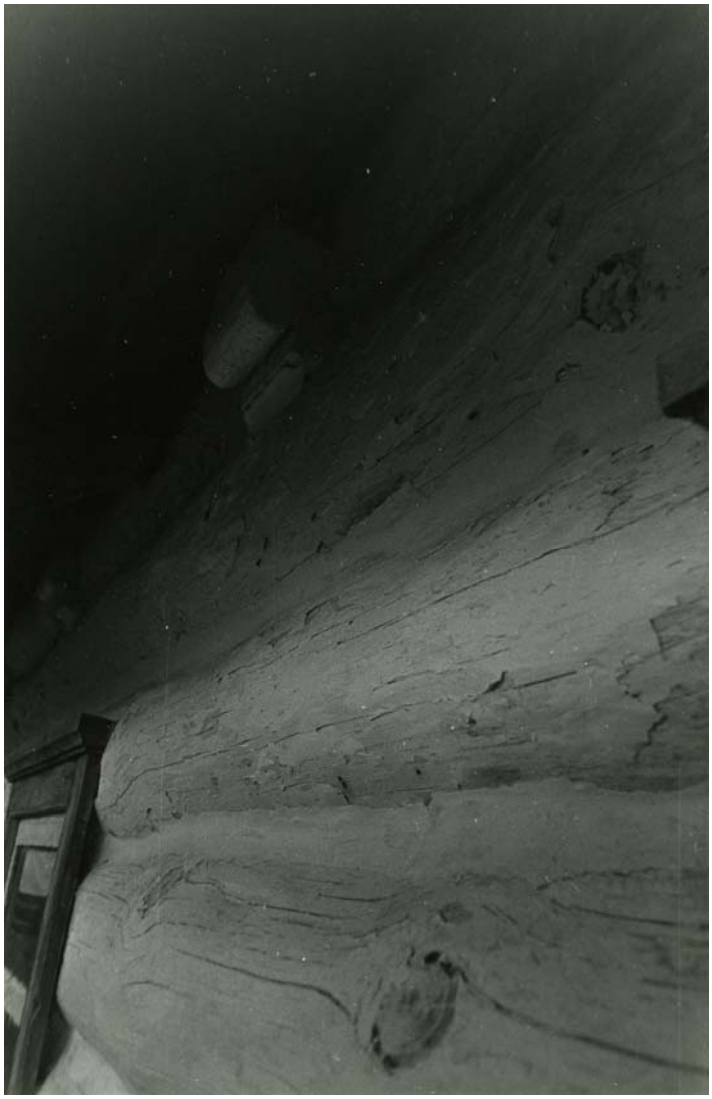

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Фрагмент хати. Голова сволока. Липень-серпень 1996 р.

107

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Околиця села. Липень-серпень 1996 р.

108

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Краєвид покинутого села. Липень-серпень 1996 р.

109

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Цвинтар на околиці села. 16.08.1996 р.

110

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Калинівка. Цвинтар на околиці села. 16.08.1996 р.

111

Колосівка. Село невелике, засноване у 1930-х роках. Розташоване повздовж однієї польової вулиці. При дорозі біля огорож хат ростуть білі гриби. У селі було 45 садиб, зараз проживає один самотній чоловік – Заїка Микола Онуфрійович 1917 р.н. Має коня, собаку, тримає чималеньку присадибну ділянку. Називає себе "комендантом города".

У селі проведено фотофіксацію цікавих архітектурних об'єктів. Етнографічних експонатів, які б мали музейну цінність, не виявлено, за винятком деяких ткацьких знарядь – гребені, гребінки. Радіаційний фон – від 00,31 мр до 00,72 мр.

Лозниця. Село велике, більша частина людей нікуди не виселялася. У селі займалися бондарством, рибальством.

У дворі Захарчука Петра Михайловича, лісника, зафіксовано на фотоплівку рибальські знаряддя – "нерет" і "кіш".

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Лозниця. Рибальські знаряддя на обійсті Петра Михайловича Захарчука. 17.07.1996 р.

112

У дворі Зимухи Василя Петровича, бондаря і теслі, зафіксовано на фотоплівку господаря за роботою: на столюзі він дере дранку на кошелі (коробки). Розповів, що сосна для дранки годиться з деревини, якій не менше 80 років. Тільки така колода буде колотися на дранку для плетення коробок. Після розколювання дранка доводиться рубанком до товщини від 2 до 1 мм.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Лозниця. Василь Петрович Зимуха заготовляє соснову дранку для плетення коробок. Фото 1. 17.07.1996 р.

113

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Лозниця. Василь Петрович Зимуха заготовляє соснову дранку для плетення коробок. Фото 2. 17.07.1996 р.

114

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Лозниця. Василь Петрович Зимуха заготовляє соснову дранку для плетення коробок. Фото 3. 17.07.1996 р.

115

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Лозниця. Василь Петрович Зимуха заготовляє соснову дранку для плетення коробок. Фото 4. 17.07.1996 р.

116

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Лозниця. Василь Петрович Зимуха заготовляє соснову дранку для плетення коробок. Фото 5. 17.07.1996 р.

117

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Лозниця. Василь Петрович Зимуха заготовляє соснову дранку для плетення коробок. Фото 6. 17.07.1996 р.

118

У цьому селі стоїть хата, де народився і жив народний депутат Іван Заєць. Останнім часом там жила його мати, яка недавно виїхала. Хата не є найкраща у селі, але судячи з залишків слідів водогінних труб та радіаторів водяного опалення, Іван Заєць намагався створити для матері належні умови. Біля порога цієї хати радіаційний фон становить 00,99 мр. У селі: мінімальний – 00,67 мр (при в'їзді у село біля хати); максимальний – 02,15 мр (хата-пустка серед села). У селі виявлено і перевезено дві великі бочки, прядки, кераміку, вишиті рушники.

Любарка. При в'їзді до села – міліцейський кордон. Частина людей переселена до с.Осівці Брусилівського р-ну. У селі раніше було 177 садиб, а на час наших відвідин проживало 18 сімей. Діти ходять до школи в Народичі. Сільська церква – чи не найбільша за розмірами в усій окрузі – зазнала великих змін. У первісному своєму вигляді це був монументальний п'ятибанний храм з традиційною для даної місцини прибудованою дзвіницею і пишним, з колонадою, ганком. Тушинський Микола Йосипович 1935 р.н. розповів нам цікаву історію, пов'язану з цією церквою. На диво, появу тут церкви люди пов'язують з гайдамаками. Історію цю Т.М.Й. чув від старожила села Зайця Івана Антоновича.

> *"Жив колись у селі дід Лук'ян, який зустрівся у шинку з гайдамаками. Вони розповіли йому про те, що у певному місці серед трьох сосон закопане золото. Дід Лук'ян запряг волів, поїхав на вказане місце, а по дорозі сказав собі, що як знайде скарб, то збудує церкву. І знайшов у дуплі сосни скарб – золото. На громадській землі він збудував церкву на честь Другої Пречистої, хоча у селі до цих пір церкву називають Лук'яновою, а місцевість називають Лук'янівкою..."*

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Любарка. Церква.
Фото кін. 1930-х рр., збережене Ніною Іванівною Кошляк з с.Журавлинка (Хвалибог)

119

Церква зазнала змін як зовні, так і всередині. Від бань не залишилося й слідів; підшальована стеля у бабинці й центральній наві, зроблені дивні перегородки, які утворюють окремі приміщення-камери, що, очевидно, слугували для різних цілей, залежно від того, в який час і для чого використовували церкву.

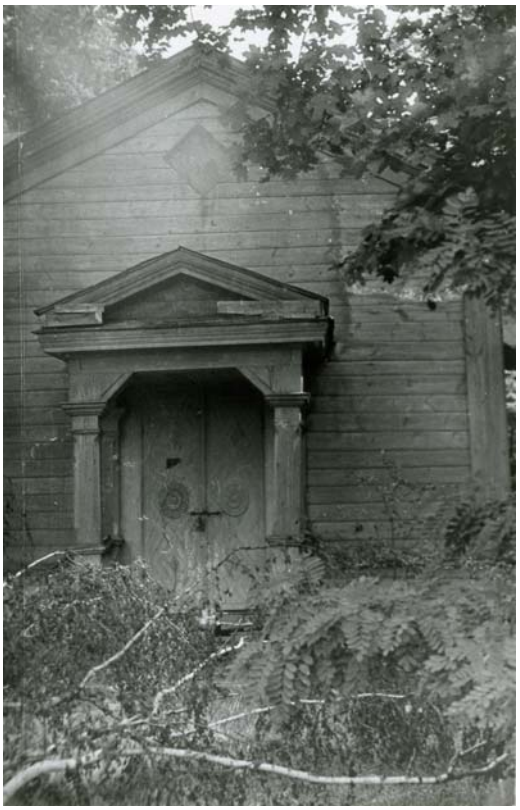

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Любарка. Західний фасад церкви. 15.07.1996 р.

120

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Любарка. Показник дозиметра біля церкви. 15.07.1996 р.

121

Розповідає Т.М.Й.:

"...Перед війною церкву закрили, зняли хрести і зробили у ній клуб. Після війни церкву відкрили, і тільки при Микиті Хрущові взялися за її руйнацію вдруге. (Все церковне начиння передали у церкву села Великі Кліщі. Звідти забрали у с.Лисовку Попельнянського району, куди переселилися люди з Великих Кліщів і Любарки, і де зараз будують нову церкву). Після закриття у церкві був зерносклад, пізніше спортзал, магазин.

Всіх тих людей, які були пов'язані з руйнацією церкви, спіткала лиха доля. Чоловік, який знімав куполи з церкви, розбився на мотоциклі недалеко від неї. Секретар Народицького РК КПРС, який був присутні при зніманні куполів, помер у своїй службовій машині по дорозі з Житомира до Народич. Дві продавщиці, що торгували у приміщенні церкви, протягом одного року померли.

Мешканці відмовилися від такого магазину, перестали його відвідувати, і з часом магазин перестав функціонувати. Зараз у церкві пустка".

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Любарка. Микола Йосипович Тушинський 1935 р.н. (ліворуч), мешканець села, з водієм експедиції. 15.07.1996 р

122

При обстеженні хат виявлено і перевезено ряд експонатів: маслобійка, прядки, гребені, кошики, бочечки, кераміка, ткацький верстат, цеберка, кадуби, ночви, рублі. Зафотографовано мешканців села, краєвиди, архітектуру.

Радіаційний фон: мінімальний – 00,51 мр (на початку вул.Челюскінців); максимальний – 04,22 мр (біля церкви).

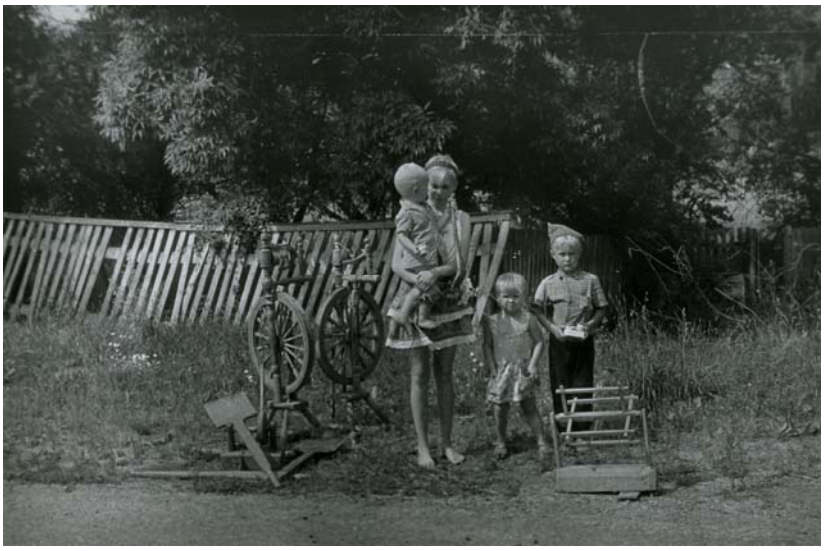

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Любарка.
Діти – мешканці села біля зібраних експонатів. 15.07.1996 р.

123

Малинка. Відвідини цього села справили дуже гнітюче враження. У селі не залишилося жодної цілої хати під дахом – все зруйновано майже до фундаменту. Дорога, уздовж якої розташовані були хати, заросла бур'янами, а крони дерев обабіч дороги зійшлися докупи вгорі, утворивши суцільну арку-тунель. Жодного, хоча б гнилого чи з'їденого шашелем, експонату не зафіксовано, за винятком залишків колодязя і журавля. Зафотографовано руїни села. Зі слів службовців міліцейського кордону, яких ми зустріли у селі, довідалися, що тут було 12 хат. Радіаційний фон – від 00,22 до 00,37 мр.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Малинка (повністю виселене). Учасник експедиції Олександр Мархель біля хати-пустки. 13.08.1996 р.

124

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Малинка (повністю виселене). Учасник експедиції Олександр Мархель біля хати-пустки. 13.08.1996 р.

125

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Малинка (повністю виселене). Учасник експедиції Олександр Мархель біля зруйнованого колодязя. 13.08.1996 р.

126

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Малинка (повністю виселене). Зруйнована хата в заростях чагарника. 13.08.1996 р.

127

Малі Кліщі. При в'їзді – 01,31; 01,59; 02,90. Біля міліцейського кордону – 01,27. У селі було 195 садиб. Зараз проживає 6 сімей.

З села Малі Кліщі взято лаву.

У селі **Малі Міньки** люди не живуть. При в'їзді у село біля міліцейського будиночка радіаційний фон становить 03,82 мр і 03,49 мр; біля хат вздовж дороги – 01,90; 02,16; 02,79 мр.

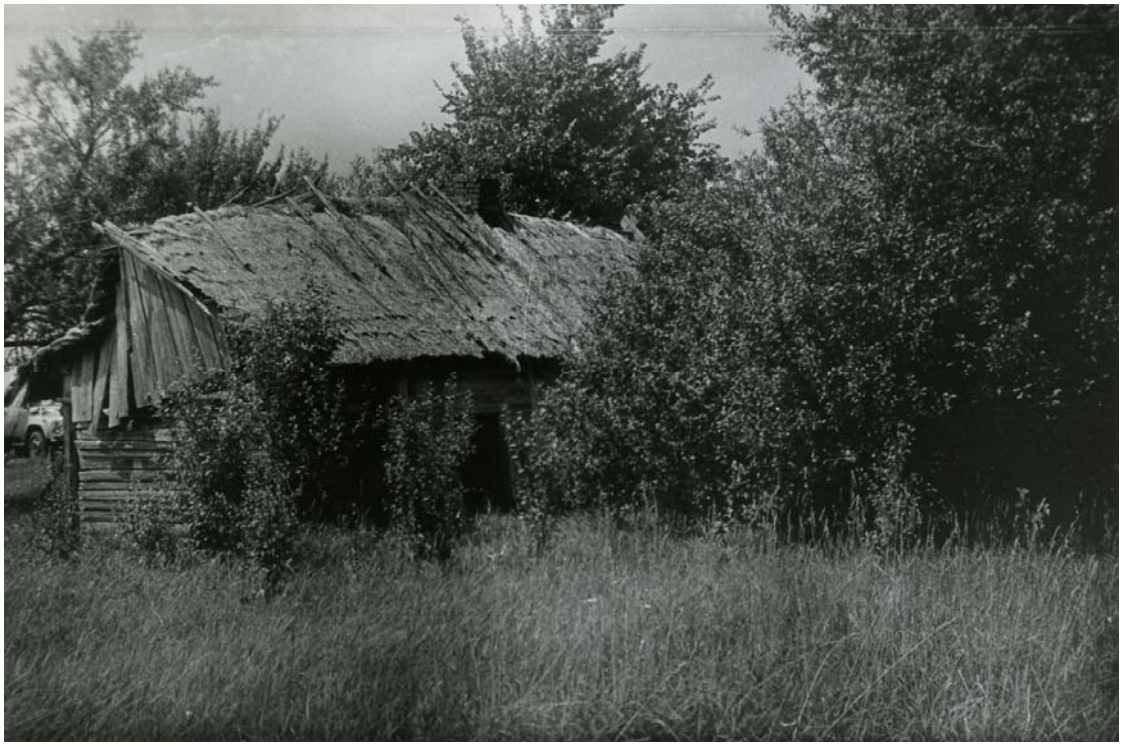

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Малі Міньки. Покинута хата. 17.07.1996 р.

128

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Малі Міньки. Покинута хата. 17.07.1996 р.

129

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Малі Міньки. Покинута хата. 17.07.1996 р.

130

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Малі Міньки.
Показник дозиметра біля будиночка КП, де живуть чергові міліціонери. 17.07.1996 р.

131

Межиліска. Зараз у селі проживає 79 сімей. Біля правління колгоспу 00,20 мр. Розказують, що посуд у село привозили з сіл Хабного й Крисятичів.

Зафіксовано на фотоплівку панораму села, мешканців, окремі експонати. Виявлено і перевезено гребені, постоли, ковші, праску, кадовб, кераміку, ковшик для зерна, віяльну лопату.

В хаті по вул Котовського, 116: лава довжиною 4 м 16 см, ліжко дерев'яне. В хаті по вул.Котовського, 132: дерев'яна скриня. З часом ці експонати варто забрати для майбутнього музею. Виявлено і перевезено гребені, гребінки, постоли з лика, велика дерев'яна кувалда для забивання тиблів у колоди-зруб при будівництві хати, а також ряд експонатів з тканини (килими, рушники).

Поліське. Село невелике, розташоване уздовж однієї вулиці. У селі немає жодного мешканця. Через високий радіаційний фон – від 01,37 до 03,71 мр – село досліджувалося вибірково. Цікавих експонатів не виявлено. У цьому селі вперше Володимир Малинич і автор цих рядків відчули в роті металевий присмак; це відчуття можна порівняти з тим, як перевіряєш язиком батарейку.

Роги. У селі 27 дворів, усі виселені. Цікавих експонатів виявити не вдалося, окрім бочечки, рогачів, кочерги і прядки в дуже поганому стані. Зроблено кілька фотознімків панорам села.

Радіаційний фон (вздовж дороги): мінімальний – 00,76 мр, максимальний – 01,57 мр.

Розсохівське (хутір Потоцький). Велике і дуже мальовниче село, розташоване на правому березі річки Уж. У селі була своя гідроелектростанція. На річці величезні зарості водяного горіха, занесеного до Червоної Книги. Кажуть, що цей горіх розводять ще на річці Рось в районі Білої Церкви, а більше такої кількості його в Україні немає ніде.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Розсохівське.
Зарості водяного горіха на річці Уж. 19.07.1996 р.

132

Раніше тут був хутір, звався Потоцький, і в селі над річкою стояв маєток пана Потоцького. На території маєтку зафіксовано пам'ятник – могилка сина Потоцького з написом на гранітній плиті: "Коля Тимофієвич 1893–1899". На березі річки великі валуни граніту.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Розсохівське. Надгробний камінь з написом з могили сина пана Потоцького в заростях на березі річки Уж. 19.07.1996 р.

133

Колись село мало свою церкву, яку в 1950-х роках зруйнували. До аварії в селі було 154 садиби. На час проведення експедиції функціонують 69. У селі займалися ткацтвом, рибальством, бондарством, столяруванням. Виявлено і перевезено напрочуд красивий, з фігурними консолями ткацький верстат. Багато різного ткацького начиння (різної конфігурації берда, нити, пряжа). Коромисло, прядки, "пікална" діжа, рублі, корзини, праски, кераміка, ікона Богородиці, вишиті рушники. Зафіксовано на фотоплівку панорами села, ловля риби двома хабошами на р.Уж, мешканці села. Радіаційний фон – від 00,56 мр (при в'їзді у село біля сільради) до 01,45 мр.

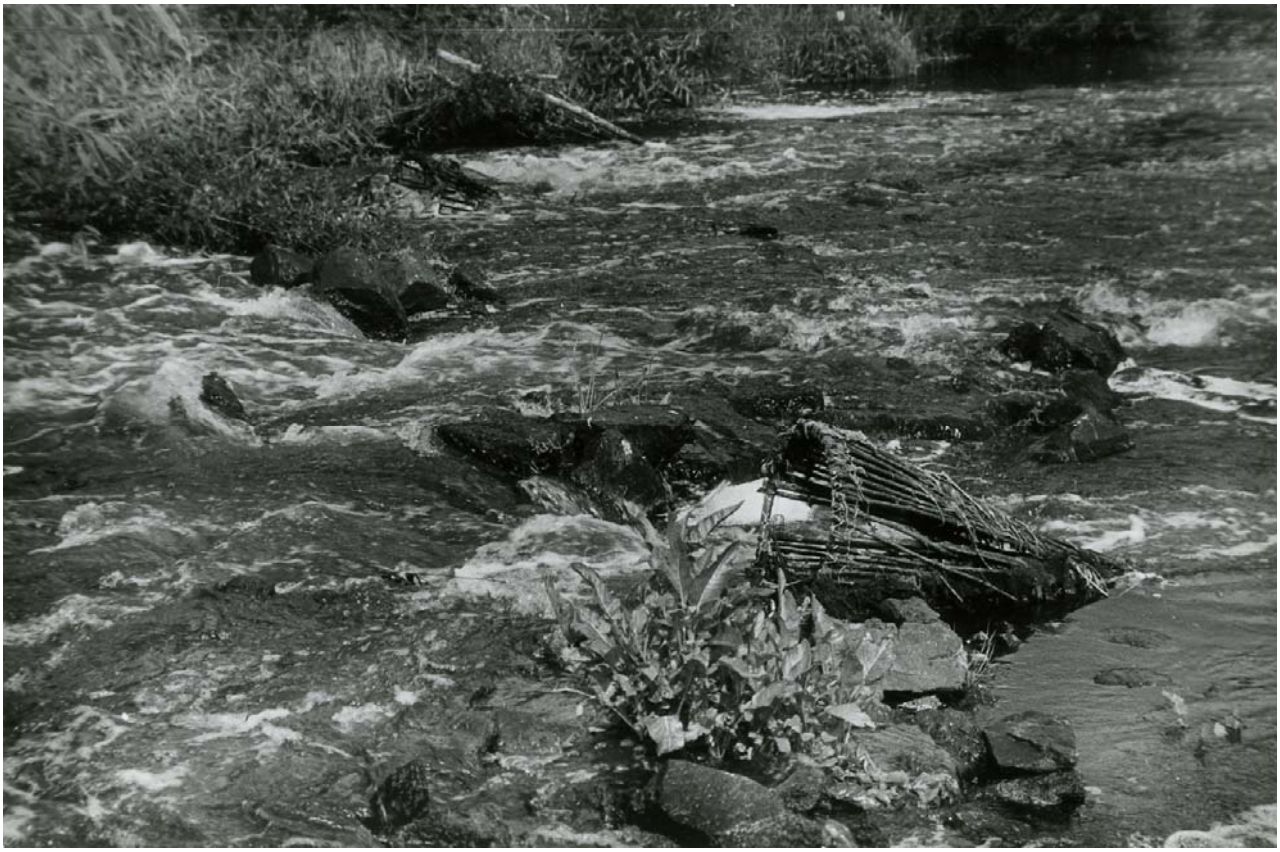

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Розсохівське. Ловля риби "хабошами" на річці Уж. 19.07.1996 р.

134

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Розсохівське. Ловля риби "хабошами" на річці Уж. 19.07.1996 р.

135

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Розсохівське. Краєвид на р.Уж. Липень 1996 р.

136

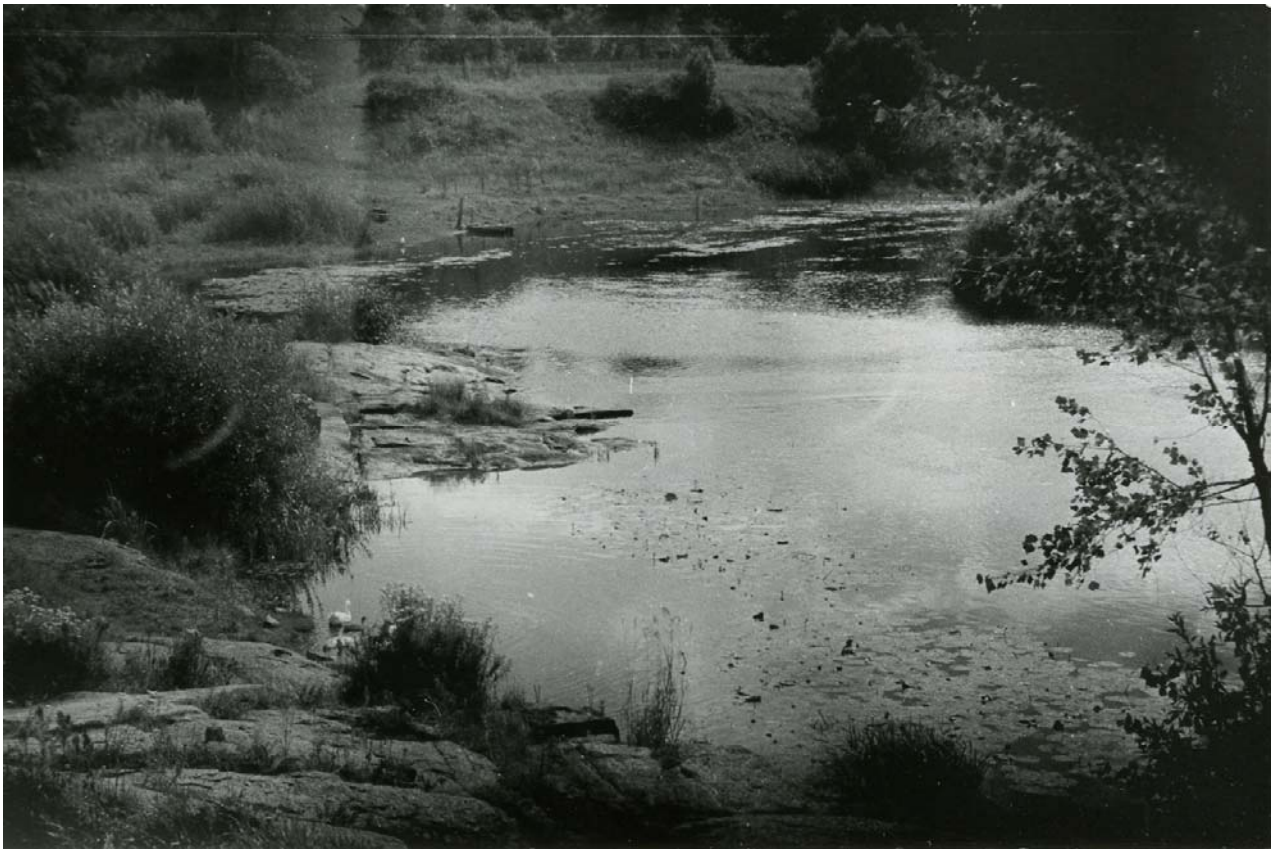

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Розсохівське. Краєвид на р.Уж. Липень 1996 р.

137

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Розсохівське. Фрагмент хати Іваненко Віри Олексіївни. Голова сволока. 22.07.1996 р.

138

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Розсохівське. Гриби у коробці з дозиметром. Липень 1996 р.

139

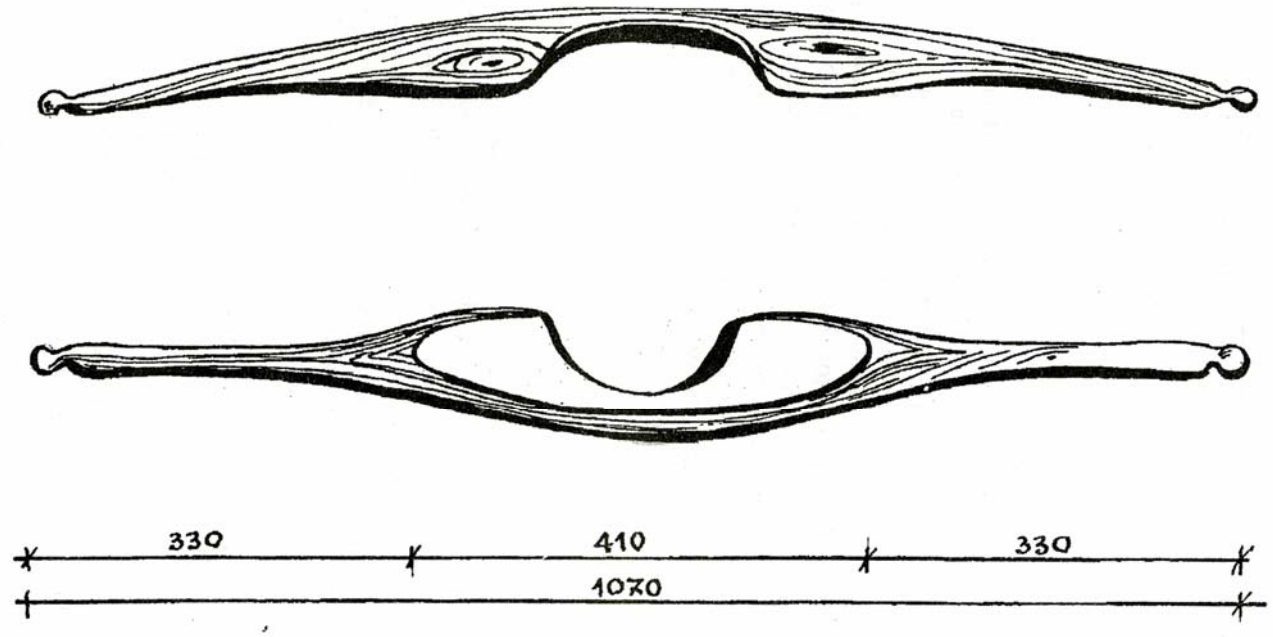

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Розсохівське. Коромисло, виготовлене з явора. Липень 1996 р. Малюнок М. Матійчука.

140

Іншим разом виявлено і перевезено ікону "Христос Вседержитель", столярний інструмент, ткацькі знаряддя, кошики, рубель. Зафіксовано на фотоплівку краєвиди села, човни на річці Уж, сволок на хаті Іваненко Віри Олексіївни 1935 р.н. Забрали вантажною автомашиною знайдений раніше великий кадуб.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Розсохівське. Рибалки на річці Уж. Липень 1996 р.

141

Слобода. У цьому селі, як і в сусідній Малинці, теж ніхто не живе. Колись у ньому було 30 хат. Радіація набагато вища, ніж у Малинці – від 01,10 до 04,06; тому ми обмежилися вибірковим дослідженням хат, у яких експонатів, вартих уваги, не виявлено. Зафіксовано на фотоплівку краєвиди, архітектурні об'єкти.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Слобода. Зруйновані хати-пустки. 13.08.1996 р.

142

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Слобода. Зруйновані хати-пустки. 13.08.1996 р.

143

Сухарівка. Невелике село. Радіаційний фон 00,35 – 00,52 мр. Під час обстеження села зафіксовано і перевезено вишиті й ткані експонати, нитки (пряжу), ряд дрібних дерев'яних і плетених речей – рубель, качалка, салник тощо.

Хрипля. У зв'язку з високою радіацією – від 01,07 до 02,14 мр – село обстежувалося вибірково. Зафіксовано на фотоплівку краєвиди села, архітектуру. Експонатів, які б мали музейну цінність, чи мали гарний стан, або були б рідкісними чи оригінальними, не виявлено.

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Хрипля (повністю відселене).
Краєвид села. 22.08.1996 р.

144

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Хрипля (повністю відселене).
Краєвид села. 22.08.1996 р.

145

Житомирська обл., Народицький р-н, с.Хрипля (повністю відселене).
Краєвид села. 22.08.1996 р.

146

Шешелівка. При в'їзді біля хат – 01,85; 02,75; 02,29 мр. При виїзді крайня хата – 02,22; 02,91. Виявлено і перевезено лаву, кадуби.

По дорозі на Шешелівку зустріли підводу, на якій сиділи літній чоловік, молодиця і молодий хлопець. Коні дуже злякалися автомашини, на якій ми їхали. Люди виявилися мешканцями с.Звіздаль. Розповіли, що коням по 5 років, і вони не бачили автомашини, тому й злякалися.

Олевський р-н

Серед традиційних промислів, що побутували в Олевському р-ні (ткацтво, рибальство, бортництво, бондарство, рідше гончарство, плетіння з лози і соснової дранки) найбільш розвинутим є бондарство.

У районі немає такого села, де б не було хоча б одного бондаря. Говорити, що бондарство відроджується, було б несправедливо, тому що воно й не згасало – бондарький промисел у селах розвивається й далі. Займаються ним не лише літні люди – нерідко можна зустріти й молодих майстрів.

Добру половину зібраних експонатів складає група "тканина". Серед них жіночі й чоловічі полотняні сорочки ("затягувані" і "нашиті"), ткані літники, чіндокори, крайки, рушники, настольники. Цікаво, що ткання, яке називають на Поліссі "у сосонку", в Олевському районі має назву "у бєрьозку".

Серед дерев'яних експонатів – кадовби, ночви, діжки, мисник, ступа, жлукто, гарчики. Вироби з кори і соснової дранки (коробки для грибів, ягід, посуд для зберігання сиру і масла, плетені кошики з лози і хмелю.

Ковальський, бондарський і столярний інструменти – струги різних форм, драчі, бабка, пешня, склобки, натягувачі, бичок, шлюди.

Рибальські знаряддя праці – нерети, кумлі (клумлі), коші, калатало. Кераміка – гладишки і горлашки різних форм і розмірів.

Зафіксовано на відеокамеру ряд матеріалів.

Відзнято 5 фотоплівок. На них зафіксовано етнографічні експонати, які не вдалося придбати, інтер'єри сільського житла, краєвиди сіл, архітектуру.

У селі **Жовтневе** зазнято процес виготовлення воза, плетіння постолів, шнурів, батіжків-пльоток, упряжі у місцевого умільця – коваля і бондаря Остапчука Федора Гнатовича 1934 р.н.

У селі **Жубровичі** зафотографовано, як Данилюк Микола Миколайович плете з дерева батіг.

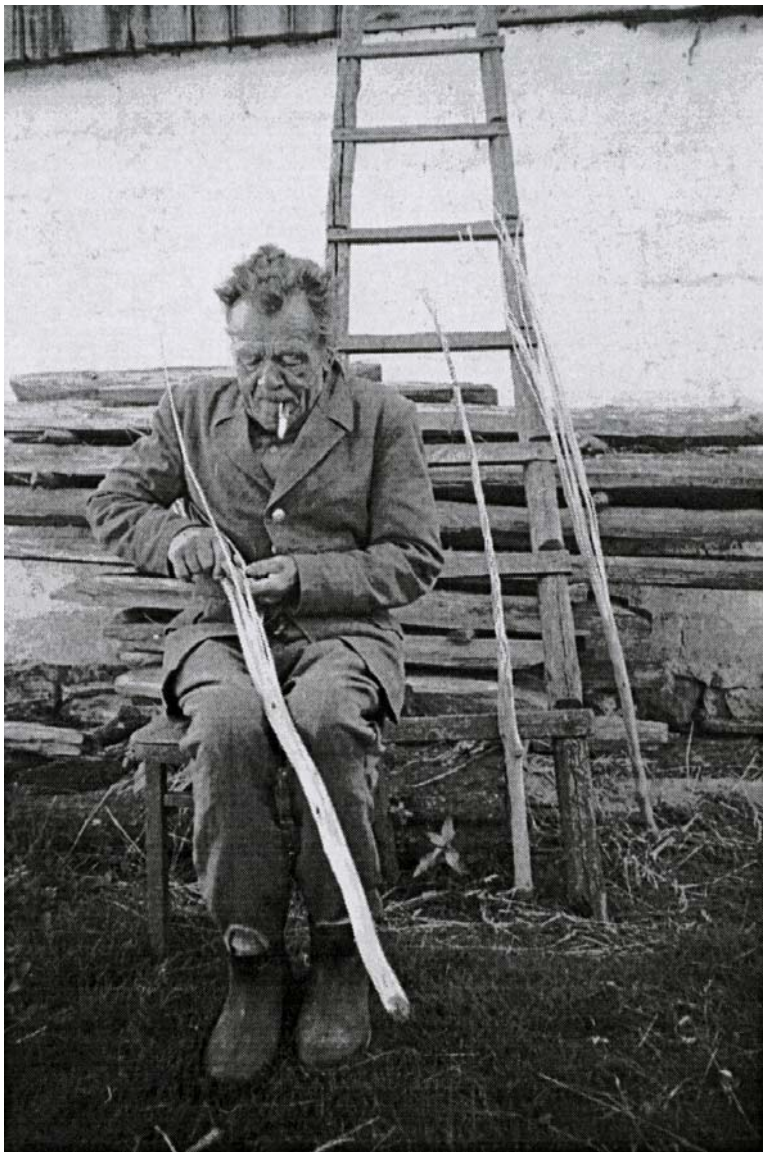

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Жубровичі.
Микола Миколайович Данилюк плете з дерева батіг. Липень 1997 р.

147

У селі **Журжевичі** відзнято відеоматеріал про плетіння коробок з соснової дранки. Процес плетіння демонстрував Білан Микола Іванович 1934 р.н.

У селі **Замисловичі** мешкає пасічник Стротюк Олексій Макарович 1946 р.н., який тримає пасіку – борті (колода, улєй). Виготовляє сам колоди-улєї – рамочні.

Пасічники у своїй роботі користуються давнім пристроєм для підняття борті на дерево, який називається "жень"; на Волині його називають "лазиво". Це плетена у косицю з тонких смуг лосячої або волячої шкіри линва, до якої кріпиться пристрій для

сидіння – дерев'яна планка – "лежея" і гак – "залигач". Рідше зустрічаються бортні колеса.

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Замисловичі. Майстер-бортник. Липень 1997 р.

148

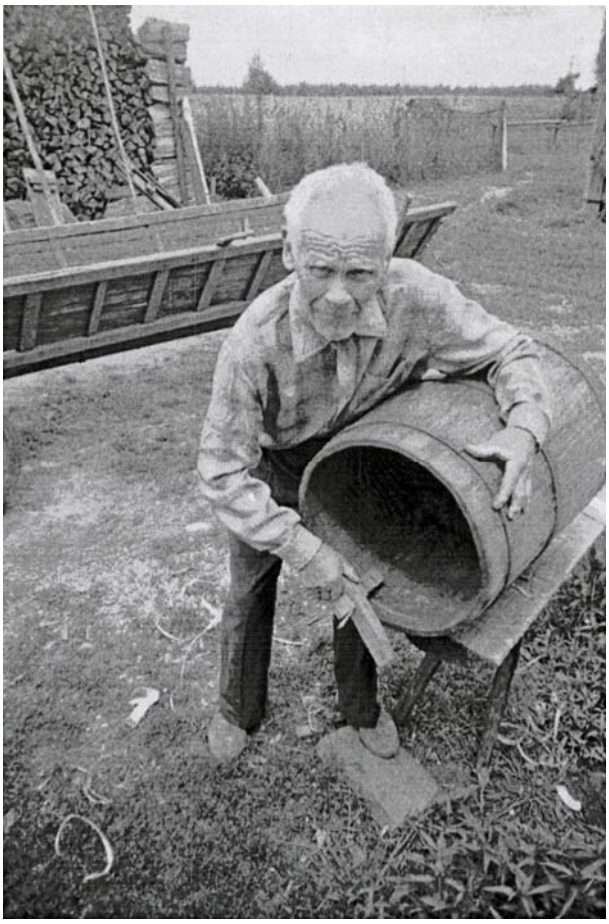

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Замисловичі.
Майстер-бондар показує, як користуватися зачиртачем. Липень 1997 р.

149

У селі **Зубковичі** мешкає майстер Петро Пилипович Гайченя 1933 р.н. Він славиться на всю околицю як вправний бондар, гончар і маляр. Привертають увагу його малюнки. Це жанрові сцени з селянського побуту, мальовані олійними фарбами на полотні, і розкішні букети польових квітів на склі. Багато його робіт прикрашають хати як односельчан, так і мешканців сусідніх сіл. Петро Пилипович подарував для майбутнього музею картину на полотні, написану під враженням прочитаної повісті М.Гоголя "Вечера на хуторе близ Диканьки", яку назвав "Зачароване місце", і картину на склі "Квіти".

У селі **Кам'янка** зафіксовано ікони й народні картини місцевого маляра Пилипчука Олексія Дорофійовича 1935 р.н.

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Кам'янка. Місцевий художник Олексій Дорофійович Пилипчук 1935 р.н. Липень 1997 р.

150

Ікони, писані на дереві, в побуті представлені дуже скупо. Переважно це літографії в кіотах під фольговими окладами. Появу ікон на дереві в селах старожили пов'язують з Почаївською Лаврою. Серед сюжетів, що зустрічалися під час вивчення побуту селян, були: "Коронування Марії", Архангел Михаїл, "Св. Варвара", "Богородиця з немовлям", "Св. Миколай". Усі вони датуються кінцем XIX – початком XX століття.

У селі **Кишин** зафотографовано "шлюд" – сокиру для обтісування колод.

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Кишин. В.Т. Рабош тримає в руці "шлюд" – сокиру для обтісування колод. Липень 1997 р.

151

У селі **Копище** виявлено і забрано до музею унікальні ярма з кульбаками.

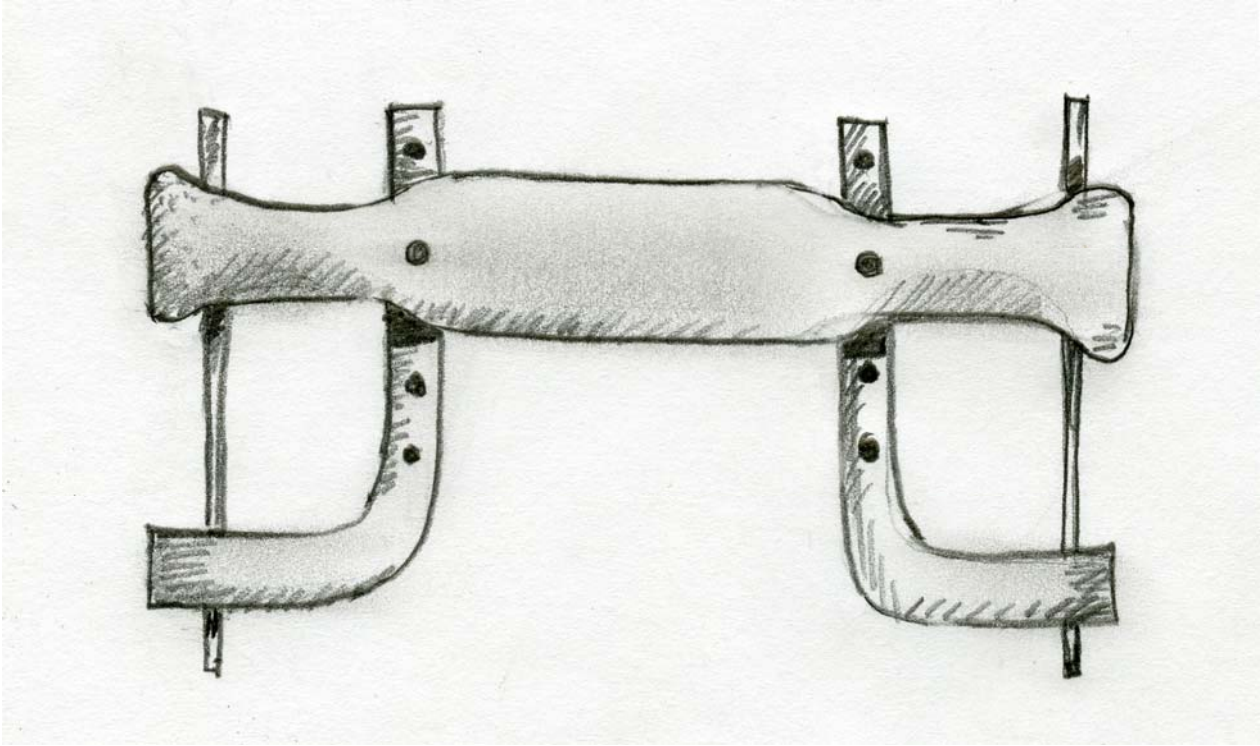

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Копище. Ярмо з кульбаками. Липень 1997 р. Малюнок М. Матійчука

152

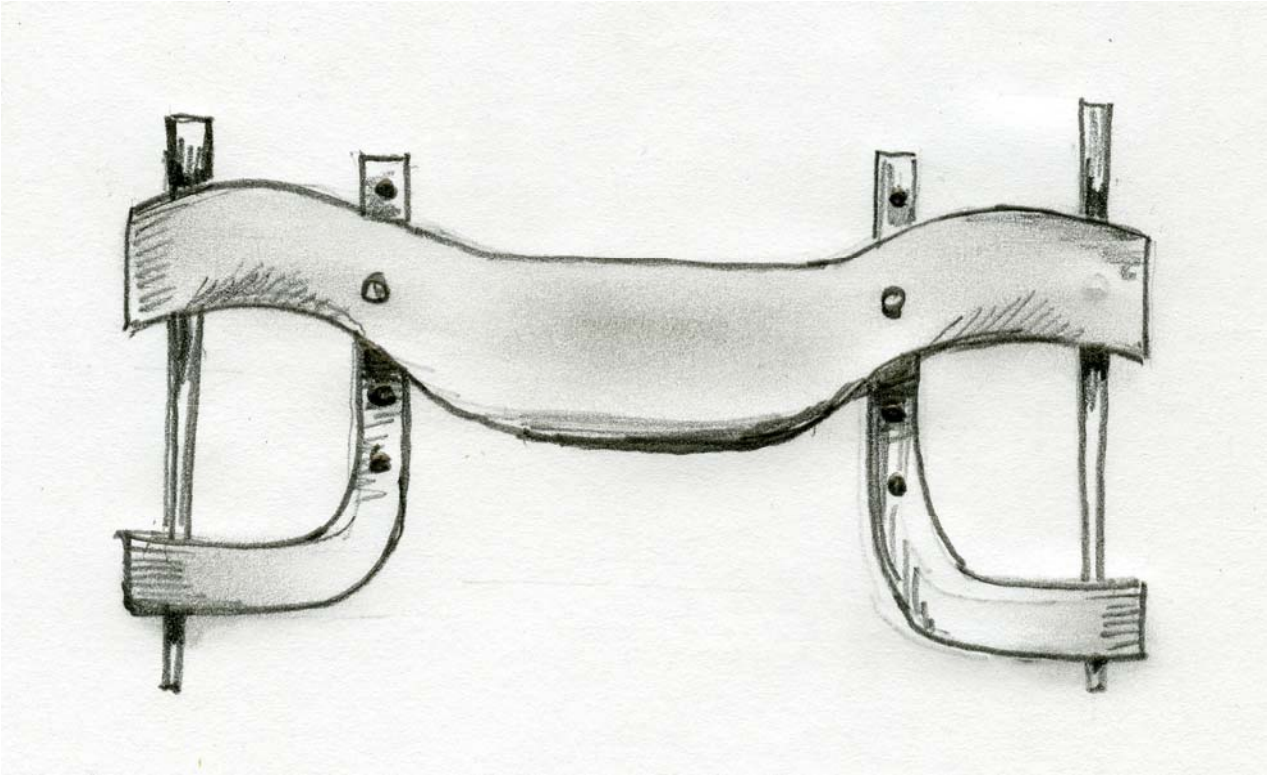

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Копище. Ярмо з кульбаками. Липень 1997 р.
Малюнок М. Матійчука

153

У цьому ж селі в каналі поблизу р. Уборть знайдено довбаний човен з дуба (довбанка), зроблений зразу після війни Павлом Архиповичем Скритом 1888 р.н. і його сином Степаном Павловичем 1923 р.н.

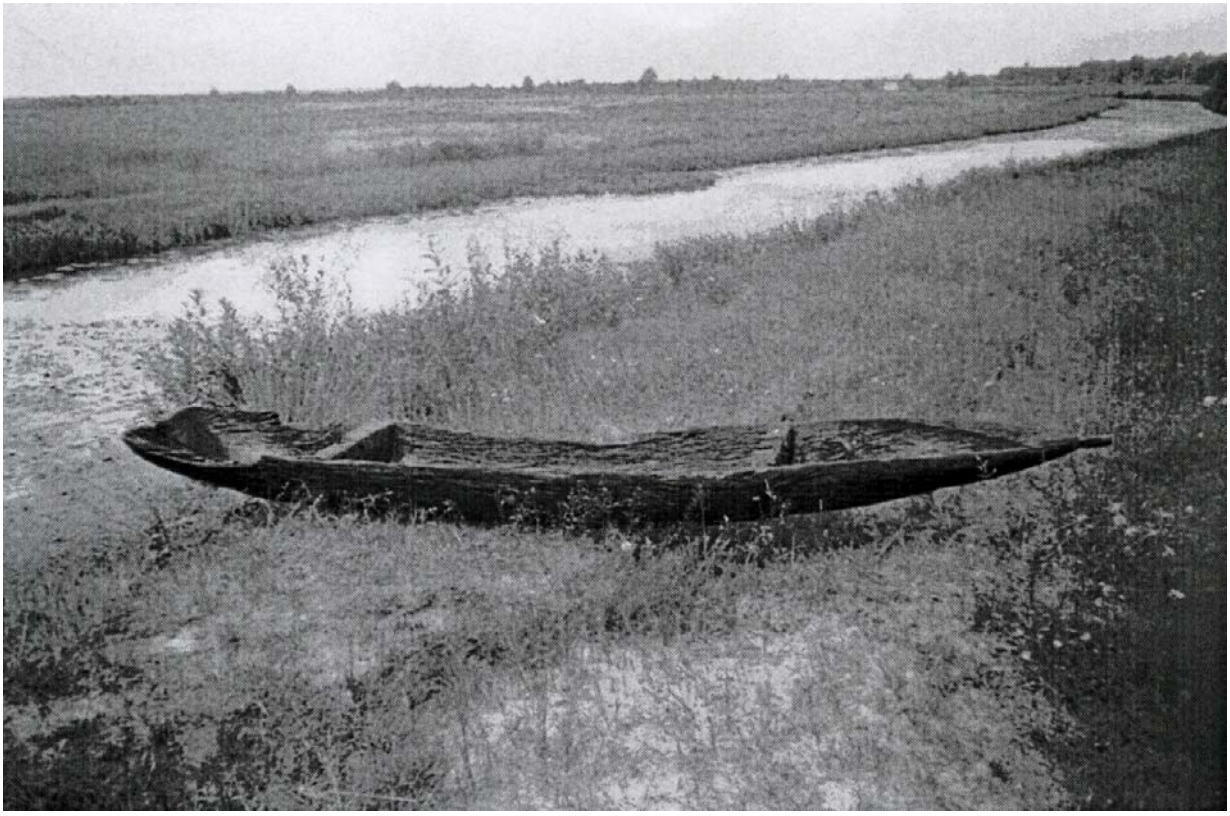

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Копище. Човен з дуба. Липень 1997 р.

154

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Копище. Човен з дуба. Липень 1997 р.

155

В Олевському районі – зокрема, в селі **Озеряни**, на садибі Мартинчука Дмитра Євстаховича 1912 р.н., – зафіксовано жорна оригінальної форми – "в кадубці", або, за влучним висловлюванням Володимира Малинича, "жорна, що сміються". На Київському і Житомирсьому Поліссі жорна подібної форми раніше зустрічати не доводилося. Очевидно, ця форма жорен є локальним явищем і притаманна тільки Олевському р-ну, можливо поліським районам, що межують західніше від Олевська.

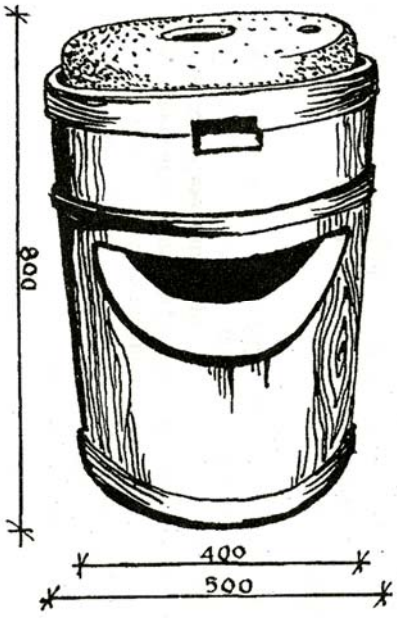

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Озеряни. Липень 1997 р.
Жорна. Загальний вигляд. Малюнок М. Матійчука

156

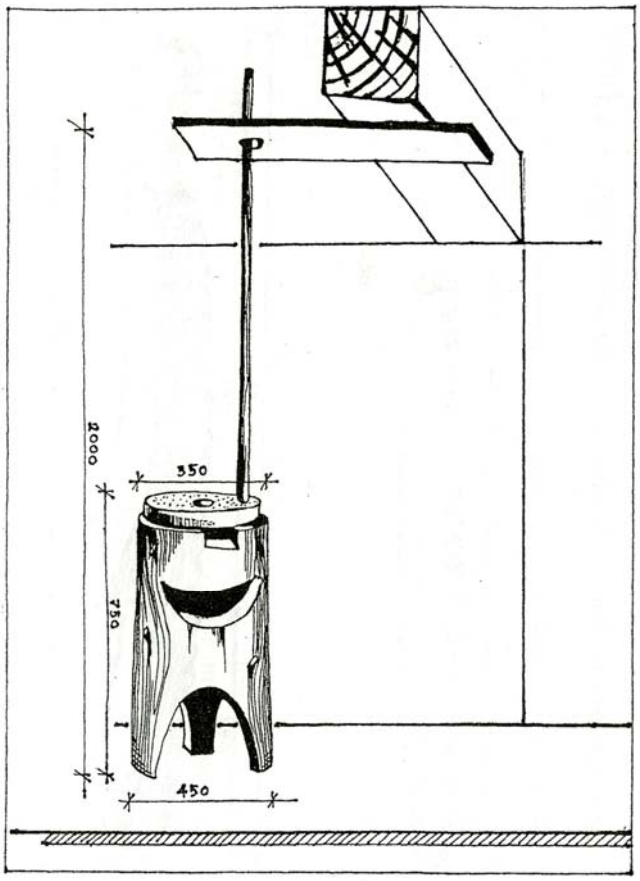

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Озеряни. Липень 1997 р.
Жорна в кадібці ("жорна, що сміються"). Кадібець зроблений з осики. Малюнок М. Матійчука

157

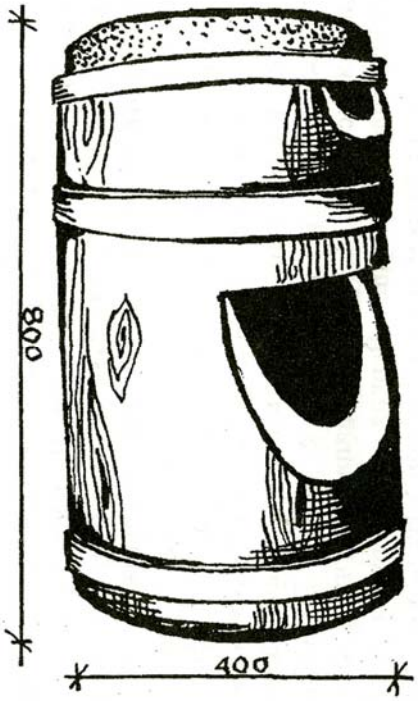

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Радовель. Липень 1997 р. Жорна в кадібці ("жорна, що сміються"). Кадібець зроблений з осики. Малюнок М. Матійчука

158

В цьому ж селі у Хоменко Надії Іванівни придбано ікону на дошці "Арх.Михаїл" кін. XIX ст. і бронзову панагію "Св. Микола" – (XVIII ст.?).

Цікавою є археологічна знахідка, вилучена з р.Уборть поблизу села **Перга**. Це сокира-молот доби бронзи. Очевидно вона належить до східно-тшинецької культури, яка пов'язана з появою праслов'янського етносу.

У селі **Рудня Перганська** придбано у Хомутовського Григорія Петровича ковальський міх і в Хомутовського Адама Антоновича 1930 р.н. олійницю. Експонати прекрасно збереглися.

У селі **Рудня Хочинська** у Скуміна Івана Дорофійовича 1942 р.н. зафіксовано жень, бортне колесо і довбаний човен з сосни, яким він користується досі.

У селі **Тепениця** зафіксовані коробки і гребінки для збирання ягід.

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Тепениця. Коробки і гребінки для ягід. Липень 1997 р.

159

У селі **Хочине** відзнято відеоматеріал про бондаря, який складає діжки. Показано всі процеси від підготовки клепок до діжки, процес складання діжки – натягування першого обруча, стягування бочки при допомозі троса і воротила, виготовлення дна діжки. Зафіксовано також процес користування зачиртачем, набивкою.

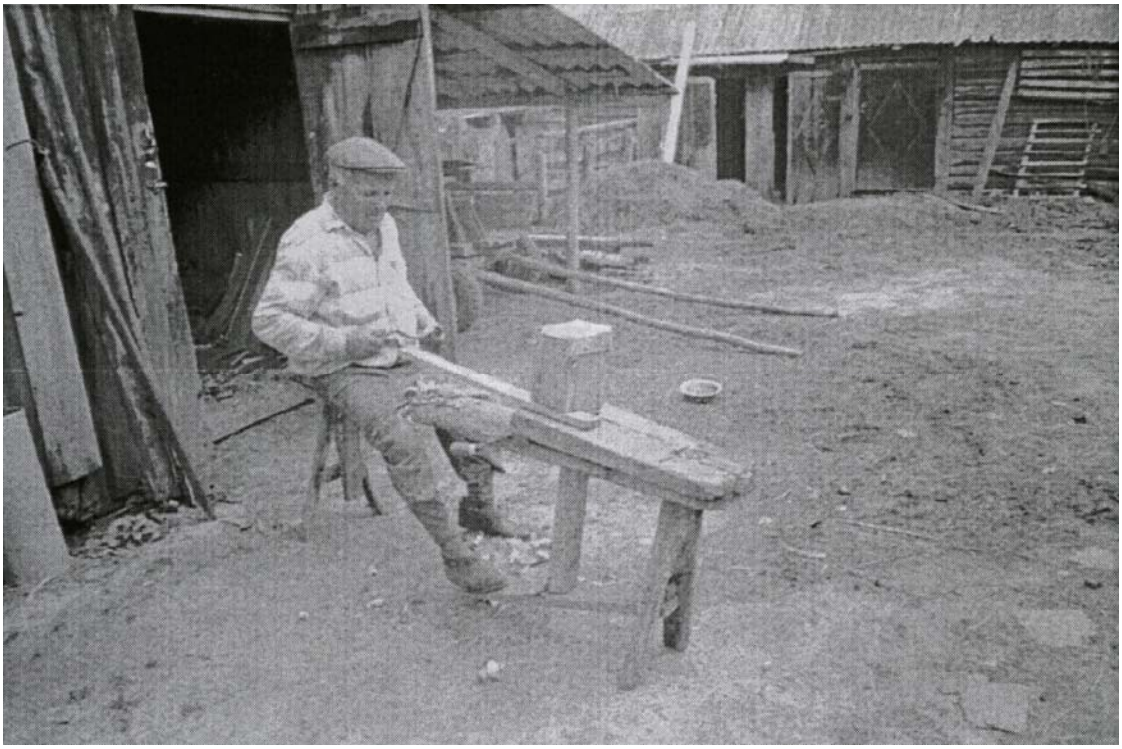

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Хочине. Майстер-бондар. Складання діжки. Фото 1 – майстер готує клепку для бочки. Липень 1997 р.

160

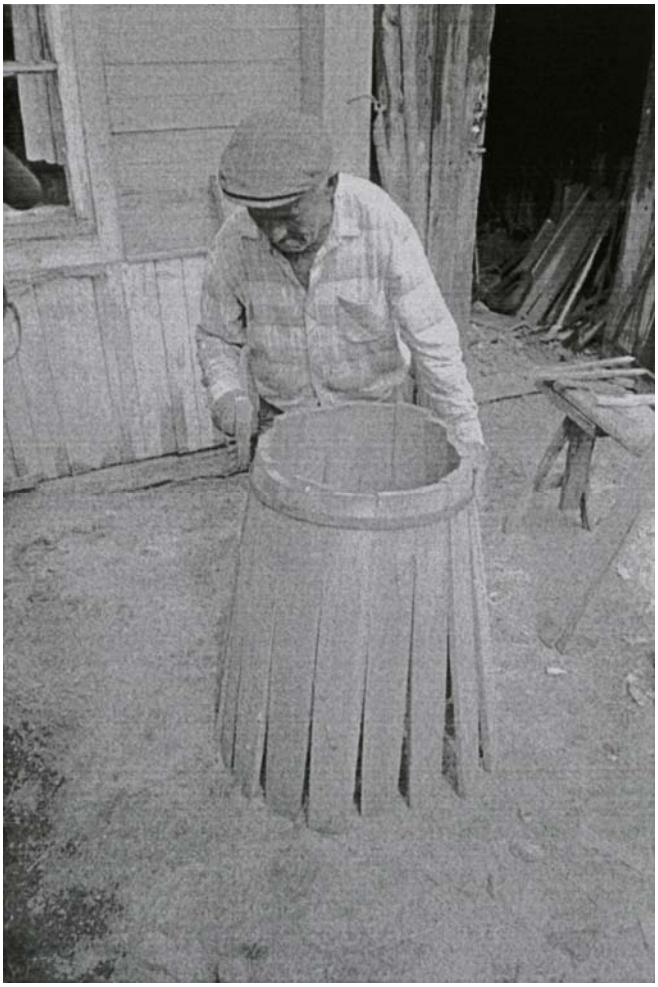

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Хочине. Майстер-бондар. Складання діжки. Фото 2 – натягування обруча. Липень 1997 р.

161

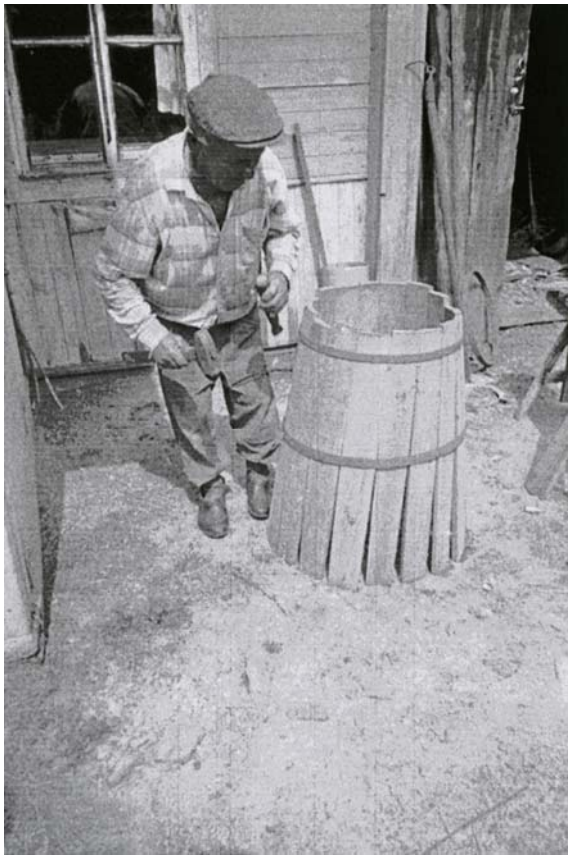

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Хочине.
Майстер-бондар. Складання діжки. Фото 3. Липень 1997 р.

162

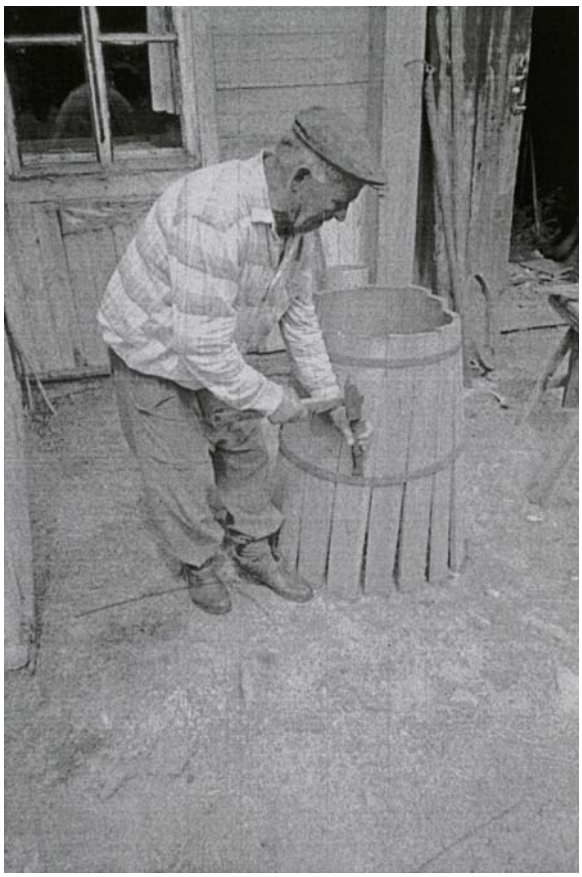

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Хочине.
Майстер-бондар. Складання діжки. Фото 4. Липень 1997 р.

163

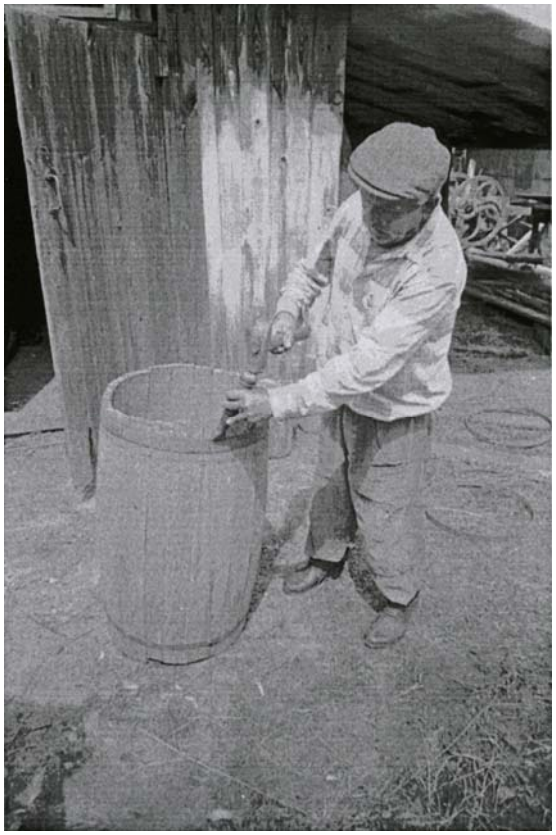

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Хочине.
Майстер-бондар. Складання діжки. Фото 5. Липень 1997 р.

164

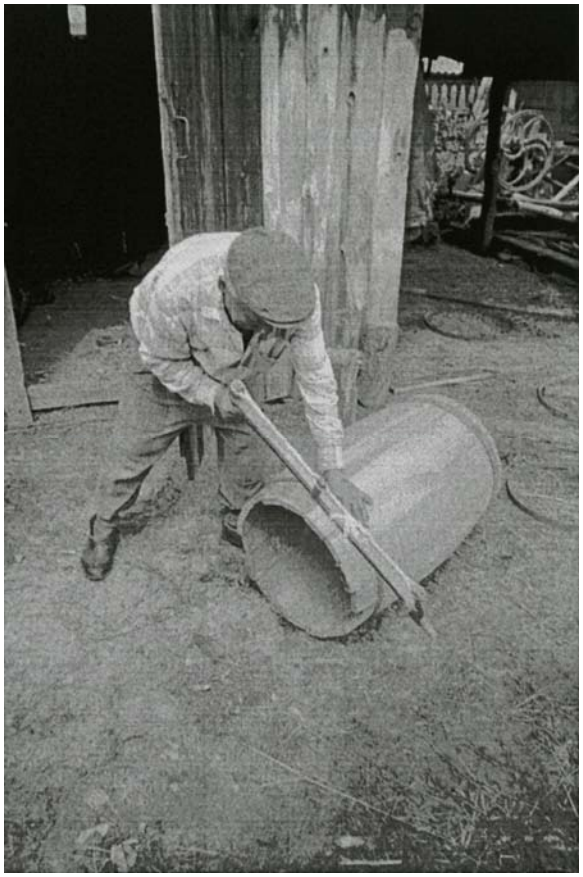

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Хочине.
Майстер-бондар. Складання діжки. Фото 6. Липень 1997 р.

165

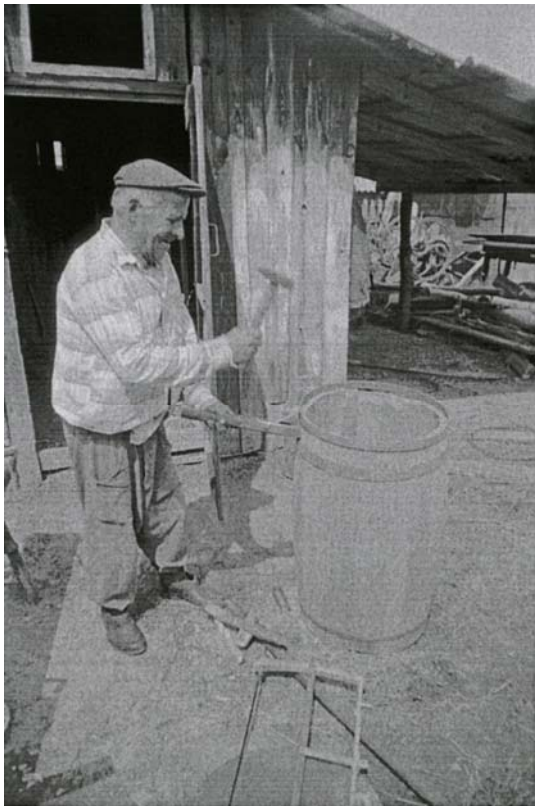

Житомирська обл., Олевський р-н, с.Хочине.
Майстер-бондар. Складання діжки. Фото 7. Липень 1997 р.

166

Євдокія Кіндратівна Шинкарук подарувала жень, що його сплів і користувався ним її дід Олександр Гнатович Шинкарук, який помер у 1936 році.

У лісі між селами Хочине і Рудня-Хочинська зафотографовано дьогтярню.

Житомирська обл., Олевський р-н. Дьогтярня у лісі між селами Хочине і Рудня-Хочинська.
Липень 1997 р.

167

У селі **Юрове** працює три бондарі: Новак Микола Семенович 1949 р.н. і двоє старших за нього. Асортимент виробів широкий: це діжки різних розмірів, рашки, цеберки, маслобойки, бражники, сухопарники і т.ін.

Радомишльський р-н

Велика Рача. Село велике, має новозбудовану цегляну церкву. Марченко Володимир Омелянович 1922 р.н. подарував ікони "Богородиця Печерська" та "Юрій Змієборець". Автор був свідком дуже зворушливої сцени: коли В.О. віддавав ікону, то провів долонею по лицьовій стороні, ніби погладив, поцілував її і сказав: "Господи, прости!" – а на очах у нього виступили сльози.

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Велика Рача. 23.08.1996 р.
Ікона "Богородиця Печерська". Кін. XIX ст. Музейна збірка Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф МНС України, Ж-138

168

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Велика Рача. 23.08.1996 р.
Ікона “Святий Юрій Змієборець”. Кін. XIX ст. Збірка УЦНК "Музей Івана Гончара", КН-7317

169

Оповівши згодом про цей епізод іншим учасникам експедиції, автор з часом отримав від колеги Корнелія Кутельмаха такий вірш з присвятою, написаний 23 серпня 1996 року:

Прощання з іконами

Печерська Божа Мати із Дитям,
Святий Георгій на коні баскому.
Оті ікони, ти собі затям,
Не хочу віддавати я нікому.

В музей віддати так із власних рук
Дар дідові від рідної прабаби?.. –
Хмурнів і супився старенький поліщук,
Проханням нашим, видно, був не радий.

В іконах пам'ять предків він беріг,
Бо це святе – весільний їх дарунок.
Геть викидати – непрощенний гріх.
Подарувати – гіркуватий трунок.

В душі боролись жаль і переляк.
Та все ж з комори виніс ті ікони.
Він на коліна перед ними вкляк,
Пилюку й павутиння згріб в долоні.

– В музеї буде довгий їм ще вік,
До тих ікон давно вже не молились...
Прощався з ними добрий чоловік –
Слізьми старечими ікони чисто вмились.

Надія Михайлівна Гончаренко 1937 р.н. продала за 1 млн купонокарбованців килим, який ткала її мати, Буренко Ольга Павлівна. Крім того, у селі виявлено і перевезено ряд експонатів з дерева і тканини. Зафотографовано краєвиди села, архітектурні об'єкти.

Потіївка. Савченко Тетяна Петрівна 1907 р.н. подарувала два рушники, виткані у 1940-х роках. Максименко Галина Іванівна 1928 р.н. подарувала три рушники і настольник, які ткала до війни її мати, Мартиненко Ольга Олександрівна [1897–1981], і один рушник, вишитий на перкалі власноручно. Харченко Лідія Петрівна 1930 р.н. і Харченко Віталій Васильович 1938 р.н. подарували два рябчуни, тканий рушник з вишиттям і вишиту сорочку.

Зафотографовані обійстя мешканців села, автори й господарі подарованих експонатів, архітектура села, жорна в хаті.

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Потіївка. Учасниця експедиції Людмила Булгакова веде розмову з старожилом села Тетяною Петрівною Савченко 1907 р.н. 18.08.1996 р.

170

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Потіївка.
Галина Іванівна Максименко 1928 р.н. – вишивальниця. 18.08.1996 р.

171

Чудин. Петро Іванович Прокопенко 1929 р.н., бондар, знає столярну справу, плете коробки з соснової дранки. Зафотографовано П.І. за столюгою, коли він готує дранку для коробки; його сина Павла, як він у ступі товче тютюн; інтер'єр їхньої хати, ліжко з вишитими подушками, скриню. П.П.І. подарував дві ікони – одна з них "Святий Миколай"; сюжет другої, що в ковчезі, через кіптяву визначити не вдалося.

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Чудин. Петро Іванович Прокопенко 1929 р.н. стругає дранку для плетення коробок. Фото 1. 23.08.1996 р.

172

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Чудин. Петро Іванович Прокопенко 1929 р.н. стругає дранку для плетення коробок. Фото 2. 23.08.1996 р.

173

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Чудин. Петро Іванович Прокопенко 1929 р.н. стругає дранку для плетення коробок. Фото 3. 23.08.1996 р.

174

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Чудин. Петро Іванович Прокопенко 1929 р.н. стругає дранку для плетення коробок. Фото 4. 23.08.1996 р.

175

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Чудин. Петро Іванович Прокопенко 1929 р.н. стругає дранку для плетення коробок. Фото 5. 23.08.1996 р.

176

Житомирська обл., Радомишльський р-н, с.Чудин. Син Петра Івановича Прокопенка Павло товче у ступі тютюн. 23.08.1996 р.

177

З часу перших комплексних досліджень поліського краю минуло понад десять років. Багато учасників тих експедицій захистили дисертації і стали відомими вченими. Ірина Несен, Людмила Булгакова, Володимир Галайчук, Микола Гладкий, Олеся Мандебура і Роман Радович стали кандидатами наук, Василь Сокіл захистив докторську дисертацію, а тодішній керівник творчого колективу Михайло Глушко зараз доктор історичних наук, професор кафедри етнології Львівського університету імені Івана Франка.

В колі учасників експедицій завжди була тепла, творча атмосфера, яка налаштовувала всіх на довіру і відкритість у спілкуванні. В кінці кожного робочого дня ми поверталися на базу, де опрацьовували зібраний фактичний матеріал і відпочивали перед наступним днем. Стало доброю традицією кожного вечора збиратися за столом і ділитися своїми враженнями від пошукової роботи "в полі", від побаченого і почутого, від зустрічей з місцевими мешканцями, а іноді й похизуватися своїми знахідками та результатами пошукової роботи.

Той, хто хоча б раз побував на зраненій, але благодатній землі, де мешкають мудрі й доброзичливі люди, не зможе залишитися байдужим і завжди пам'ятатиме про все, що довелося побачити, і про всіх, з ким спілкувався. Надія Боренько, етнолог зі Львова, свої перші враження не могла висловити інакше, як заримувавши їх:

* * *

Пересниться, але, мабуть, не забудеться,
Не зітреться згадка із чола –
Довга, довга і пустельна вулиця
Посеред великого села.

Ті хати, де двері розпанахані,
Запустіння, цвіль, і гниль, і бруд,
І полишена у рамці фотографія,
Не потрібна вже нікому тут...

* * *

Цей такий похмурий грудневий день,
Може, через те і на душі так чорно –
До своєї хати вже господар не увійде,
Не поставить на місце перекинуті жорна.

Вже не буде...
Не станеться...
Вже ніколи більше...
Думка стукає і стукає в розпалені скроні –
То який же мусив бути в людей цих біль,
Якщо так болить мені, людині сторонній?

Михайло МАТІЙЧУК

1996 – 2008 рр.

Фото та малюнки автора